

Giga Abuseridze

**Pasaules Tirdzniecības
organizācijas (PTO) loma starptautiskās
tirdzniecības attīstībā: starptautiskās
tirdzniecības tiesību vēsture,
problēmas un perspektīvas**

Promocijas darba kopsavilkums zinātniskā doktora grāda
“zinātnes doktors (*Ph.D.*)” iegūšanai

Nozare – tiesību zinātne
Apakšnozare – starptautiskās tiesības

Rīga, 2021

Giga Abuseridze

ORCID 0000-0003-2868-8719

Pasaules Tirdzniecības organizācijas (PTO) loma
starptautiskās tirdzniecības attīstībā:
starptautiskās tirdzniecības tiesību vēsture,
problēmas un perspektīvas

Promocijas darba kopsavilkums zinātniskā doktora grāda
“zinātnes doktors (*Ph.D.*)” iegūšanai

Nozare – tiesību zinātne

Apakšnozare – starptautiskās tiesības

Rīga, 2021

Promocijas darbs izstrādāts Rīgas Stradiņa universitātē, Latvijā

Promocijas darba vadītājs:

Dr. iur. asociētais profesors **Jānis Grasis**,
Rīgas Stradiņa universitāte, Latvija

Oficiālie recenzenti:

Ph.D. docente **Karina Palkova** (promocijas padomes pārstāve),
Rīgas Stradiņa universitāte, Latvija

Dr. iur. **Vlads Tumulavičus** (*Vladas Tumulavičius*),
Ģenerāļa Jonasa Žemaiša Lietuvas Militārā akadēmija, Lietuva

Dr. iur. profesore **Natālija Gutorova** (*Natalya Gutorova*),
Jaroslava Gudrā Nacionālā tiesību universitāte, Ukraina

Promocijas darbs tiks aizstāvēts Tiesību zinātnes promocijas padomes atklātā sēdē 2021. gada 27. oktobrī plkst. 15.00, attālināti, tiešsaistes platformā *Zoom*.

Ar promocijas darbu var iepazīties RSU bibliotēkā un RSU tīmekļa vietnē:
<https://www.rsu.lv/promocijas-darbi>

Promocijas padomes sekretāre:

Dr. iur. docente **Aldona Kipāne**

Saturs

Darbā lietotie saīsinājumi	4
Ievads	5
1. Starptautiskā tirdzniecība un PTO Vispārējā vienošanās	15
2. Jaunattīstības valsts statuss	25
3. Klasiskā Kanādas atjaunojamās enerģijas strīda juridiskais statuss	32
4. Gruzija un PTO: no vājuma līdz ilgtspējīgai tirdzniecībai	39
Secinājumi un ieteikumi	47
Publikācijas un ziņojumi par promocijas darba tēmu	58
Bibliogrāfija	62
Pateicības	65

Darbā lietotie saīsinājumi

DAP	Dohas Attīstības programmas
SIP	Strīdu izšķiršanas padome
VSI	Vienošanās par strīdu izšķiršanu
VVTT	Vispārējās vienošanās par tarifiem un tirdzniecību
PTO	Pasaules Tirdzniecības organizācija

Ievads

Mūsdienu ļoti savstarpēji saistītajā un globalizētajā pasaulē katrai valstij ir svarīgi nodrošināt tirdzniecību, ekonomisko un politisko stabilitāti, lai gan vietējās kopienas, gan kaimiņvalstīs dzīvojošās kopienas varētu justies droši. PTO labi organizētas sabiedrības politiskā uzvedība ietekmē visu reģionu, tāpēc autoritatīvām struktūrām, piemēram, Ģenerālpadomei, ir jānosaka noteikumi un pienākumi katras PTO vai Eiropas valsts sociālajā, ekonomiskajā, politiskajā, juridiskajā un drošības jomā. Lai gan politiskā uzvedība Eiropas valstīs galvenokārt tiek veidota, reaģējot uz katrai valstij raksturīgajiem sociāli ekonomiskajiem un politiskajiem jautājumiem, pozitīvu politisko uzvedību visā Eiropas Savienībā var panākt tikai ar visu valstu valdību kolektīvajiem centieniem. Nesenā finanšu un ekonomikas krīze, kas skāra visas PTO dalībvalstis, ir pierādījusi, ka politiskās stabilizācijas jautājums kā PTO integrācijas pamatnosacījums ir ļoti aktuāls, un vairums PTO dalībvalstu izrāda gatavību kompromisiem un efektīvāku ekonomiskās korekcijas pasākumu ieviešanu savās dalībvalstīs, lai nodrošinātu vispārēju politisko stabilitāti reģionā.

Darbā tiek apskatīti, analizēti un izmantoti dažādu zinātnieku/ekspertu zinātniskie raksti/darbi un viņu piedāvātā efektīvās tirdzniecības politikas metodoloģiskā pieeja, kā arī identificēti faktori, kas kavē/stimulē tirdzniecību.

Tiek apgalvots, ka starptautiskā un brīvā tirdzniecība veicina demokratizācijas procesu un politisko stabilitāti. Ja runājam par demokrātiju, mēs domājam valstis, kurās demokrātijas/politiskās stabilitātes līmenis ir augsts saskaņā ar starptautisko normu noteiktajiem principiem, t. i., kur tiek ievērotas cilvēktiesības, brīvā tirdzniecība, izvēles brīvība, godīgas vēlēšanas utt. Gandrīz visās valstīs, kur šīs normas tiek piemērotas, drīzāk ir savstarpējas tirdzniecības partnerattiecības, nevis konflikti. Lai notiktu starptautiskā tirdzniecība, svarīgi, ka valstī ir konkurētspējīga tirgus sistēma, jo konkurence ir raksturīga

starpautiskās tirdzniecības iezīme, ko var nodrošināt, ievērojot demokrātijas principus un politisko stabilitāti. PTO brīvās tirdzniecības attīstība ir atkarīga tieši no šo pamatprincipu ieviešanas. Ņemot vērā iepriekš minētos faktorus, šajā dokumentā ir leģitīmi analizēta savstarpējā saikne starp tirdzniecību un politisko stabilitāti.

No otras puses, tirdzniecības stabilitāti nodrošina ne tikai atbilstoša politika un reformas politiskajā vai sociālajā jomā; līdzvērtīgi svarīga ir ekonomiskā sfēra ar tādiem faktoriem kā bezdarbs, fiskālā politika, ienākumu pieaugums un inflācija. Efektīvu ekonomisko attīstību, tirdzniecību un politisko stabilitāti kā galvenos PTO mērķus var sasniegt tikai tad, ja PTO politiķi rūpīgi apsver katras PTO dalībvalsts attīstību kavējošos faktorus likumdošanas, drošības politikas, labklājības, ekonomiskās situācijas aspektā.

Mijiedarbība starp tirdzniecību un cilvēktiesībām ir ļoti svarīga un aktuāla, jo tā ietver cilvēku mijiedarbību, cieņu un sapratni. Tirdzniecība ir pretrunīga; visā pasaulē daudzi cilvēki uzskata, ka tirdzniecības nolīgumi, pat tirdzniecība kā tāda, grauj konkrētas cilvēktiesības, piemēram, darba tiesības vai piekļuvi pieejamai medicīnai (tiesības uz veselību). Bet tirdzniecības un tirdzniecības nolīgumi var arī tieši vai netieši veicināt cilvēktiesības.¹ Faktiski dažas valstis izmanto tirdzniecības politiku, lai veicinātu konkrētas cilvēktiesības, piemēram, darba tiesības vai īpašuma tiesības. Bet gandrīz katrā valstī politikas veidotāji cenšas sasniegt abus mērķus. Tirdzniecība un cilvēktiesības nav līdzsvarā. Lai gan pētnieki, politikas veidotāji un aktīvisti jau sen ir debatējuši par savstarpējām attiecībām, patiesībā mēs par to zinām ļoti maz. Mana promocijas darba mērķis ir sniegt sabiedrībai lielāku ieskatu par attiecībām starp cilvēktiesībām un tirdzniecību.

¹ Howse, R. and Teitel, R. 2007. *Beyond the Divide: The Covenant on Economic, Social and Cultural Rights and The World Trade Organization*, Friedrich Ebert Stiftung, occasional Paper No. 30.

Pētījuma darba novitāte

Pētījuma zinātniskā novitāte balstās uz vairākiem secinājumiem.

1. Ir konstatēts, ka PTO nedarbojas “klīniskā izolācijā” no starptautiskajām tiesībām un tai ir vispārīgi atzīti juridiski noteikumi. Pētījums atklāj, ka PTO autonomais režīms var pārkāpt cilvēktiesības (tieši vai netieši) un kļūt par šķērslī darba standartiem. Lai padarītu PTO tiesību aktus elastīgākus attiecībā uz cilvēktiesību ievērošanu un aizsardzību, autors ierosina **“VVTT līguma papildinājumu par gada ziņojumiem par cilvēktiesībām un brīvo tirdzniecību starp PTO un tās dalībvalstīm”**. Pētījums sniedz lielāku informētību un specifiskas zināšanas par PTO jautājumiem, noteikumiem, normām, izpildi un problēmām.
2. Pētījums atklāj PTO nozīmi, nosakot jaunattīstības valstu vietu pasaules tirdzniecības sistēmā un to statusu. Izmantojot sistemātisku un fundamentālu tirdzniecības strīdu un PTO analīzi, ir identificēti svarīgi faktori, kas veicina tirdzniecības stabilitāti, vienkāršību un neitralitāti. Pētījums nosaka “jaunattīstības valsts” nozīmi VVTT, kā arī PTO ietvaros, izpētot Pasaules Bankas, Apvienoto Nāciju Organizācijas un Starptautiskā Valūtas fonda (SVF) “jaunattīstības valsts” kategorizāciju un nosakot skaidrus principus valstu sakārtošanai pēc attīstības. Autors iesaka jaunattīstības valstīm piemērot vairāk konsultāciju un starpniecību VSI, jo SIP tam būtu diezgan pozitīva praktiska nozīme. Pētījums sniedz arī ieskatu politiskās stabilitātes, ekonomisko apstākļu un sociālās kohēzijas mijiedarbībā. Autors analizē divus svarīgus politiskās stabilitātes modeļus un faktorus, kas veicina tirdzniecības stabilitāti, vienkāršību un neitralitāti.

3. Izvērtējot PTO ekspertu grupu un Apelācijas institūciju, vairāki iesniegtie strīdi pierāda, ka konflikta gadījumā speciālās tiesību normas ir noteicošās pār vispārējām tiesību normām.
4. Pētījums atklāj PTO, galveno tirdzniecības nolīgumu un vienošanos ar Gruziju kā jaunattīstības valsti svarīgumu. Ir izstrādāti secinājumi/ieteikumi par tirdzniecības liberalizāciju un stimulēšanu. Ir analizēts Krievijas un Gruzijas tirdzniecības saspīlējuma gadījums un piešķirta “tirdzniecības kara” kvalifikācija. Šī tēze ir pirmais mēģinājums tirdzniecības tiesību jomā apspriest vairākus PTO tirdzniecības attiecību ar Gruziju aspektus, Krievijas un Gruzijas “tirdzniecības karu”, galvenos tirdzniecības nolīgumus un kārtību, attiecības starp cilvēktiesībām un tirdzniecību, ekonomiskos un politiskos faktorus. Krievijas un Gruzijas tirdzniecības karš ir izvēlēts tā ekskluzivitātes dēļ kā īpašs gadījums ar politisku nozīmi un precedenta raksturu, kas zinātniskajās aprindās nav plaši pētīts.

Promocijas darba mērķis un uzdevumi

Promocijas darba **mērķis** ir izpētīt PTO lomu starptautiskās tirdzniecības attīstībā, apskatīt tirdzniecības strīdu risināšanas iespējas PTO likumu ietvaros, identificēt strīdu izskatīšanas izpratnes (DSU) stiprās un vājās puses, noteikt jaunattīstības valsts statusu, kā arī izstrādāt rekomendācijas PTO likumdošanas uzlabošanai, ievērojot godīgas tirdzniecības principus.

Pētījuma **objekts** ir tiesiskās attiecības starp PTO un dalībvalstīm.

Pētījuma **priekšmets** ir PTO Arbitrāžas noteikumi un prakse (DSB).

Pētījuma nozīmīgums

Šī pētījuma rezultāti papildinās zināšanas un izpratni par jaunattīstības valstu līdzdalību un dažādu dalībvalstu pieredzi PTO strīdu izšķiršanas procedūrās un PTO sistēmas spēju tikt ar to galā. Šī pētījuma nozīmīgums ir saistīts ar aplūkojamā priekšmeta nozīmi un kontekstu, kurā tas tiek piemērots.

Šis pētījums:

1. Ļaus identificēt PTO jēdzienu un sistēmu, kas atvieglo PTO noteikumu un tirdzniecības līdzsvara attīstību;
2. Sniegs nodēriģas zināšanas par faktoriem, kas varētu ietekmēt tirdzniecības stabilitāti, vienkāršību un neitralitāti un sekmēt jaunattīstības valstu veiksmīgu līdzdalību PTO strīdu izšķiršanas procedūrās;
3. Parādīs, ka efektīvu tirdzniecības stabilizāciju PTO var panākt, visās PTO dalībvalstīs īstenojot konkrētus PTO noteikumus tirdzniecības, ekonomikas, juridiskajā, darba, politiskajā un drošības jomā;
4. Atbalstīs gan PTO, gan jaunattīstības valstis, lai izveidotu labu sistēmu strīdu izšķiršanai;
5. Apzinās, precizēs un apspriedīs problēmas, ar kurām saskaras dalībvalstis, kas ietekmē to līdzdalību PTO;
6. Atradīs risinājumus ar tiesību normām vai citādi problēmām, ar kurām valstis saskaras PTO.

Pētījuma problēma ir identificēta šādi: tirdzniecības stabilitātes līmenis (vienkāršība un neitralitāte) PTO dalībvalstīs lielā mērā atšķiras, un PTO galvenais uzdevums ir nodrošināt efektīvāku tirdzniecības un politisko stabilizāciju visās tās dalībvalstīs, ieskaitot jaunattīstības valstis. Tas tiek panākts ar prasību visām PTO dalībvalstīm ievērot īpašus Savienības noteikumus attiecībā uz dažādām dzīves jomām.

Pētījuma jautājumi

Šajā pētījumā izvēlēti konkrēti pētījuma objekti no liela apjoma PTO problēmjaautājumiem, lai sniegtu atbildes uz šādiem **jautājumiem**:

1. Kādi normu konflikti var rasties PTO sistēmā, un kas būtu jādara PTO?
2. Kāds ir PTO sniegums šobrīd? Kādi ir galvenie PTO izaicinājumi šobrīd, un kāda varētu būt PTO virzība nākotnē?
3. Kuras valstis var klasificēt kā jaunattīstības valstis saskaņā ar PTO, ņemot vērā autora ierosināto teoriju?
4. Tiesiskums un politiskā stabilitāte ir pamatfaktori brīvās tirdzniecības nodrošināšanā. Tāpēc ir svarīgi definēt šos faktoros. Kāda loma politiskajai stabilitātei ir tirdzniecības vienkāršībā, stabilitātē un neitralitātē, un cik droša ir PTO?
5. Kā saglabāt pašreizējos PTO ieguvumus un pārliecināties, ka mēs apzināmies visus ieguvumus, par kuriem jāvienojas nākotnē, un vai brīvā tirdzniecība var dot ieguvumus attīstībā?
6. Kādi ir ieguvumi no Gruzijas līdzdalības PTO Eiropas Savienībai un Gruzijas uzņēmumiem?

Pētījuma metodoloģiskais pamats

Pētījuma metodoloģijas pamatā ir mūsdienu zinātnieku darbi, zinātniskie raksti, grāmatas, tiesu prakse, kā arī PTO oficiālā juridiskā dokumentācija un publikācijas. Pētījuma metodoloģisko pamatu veido vispārzinātniskās metodes:

1. **Analitiskā metode** – juridisko problēmu likumsakarību noteikšana; kalpo par pamatu secinājumiem un priekšlikumiem.
2. **Salīdzinošā metode** – dažādu un pretrunīgu zinātnisko uzskatu, valstu prakšu un VSI nolēmumu izpildes izpēte un analīze.

3. **Kvalitatīvās un kvantitatīvās metodes** – intervijas ar pieredzējušiem diplomātiem un tirdzniecības tiesību ekspertiem.
4. **Vēsturiskā metode** – zinātniskās literatūras, VVTT darbību regulējošo dokumentu vēsturiskā izpēte un vēsturiskās nozīmes ietekme VVTT darbības attīstībā, kā arī citu svarīgu PTO tiesību avotu vēsturiska ietekme mūsdienās.
5. **Deduktīvā un induktīvā metode** – visos zinātnisko pētījumu līmeņos procesu būtības izpēte. Induktīvā metode lietota, lai veidotu vispārēju viedokli par PTO lomu starptautiskajā tirdzniecībā, pamatojoties uz izpētīto atbilstošo literatūru, novērojumiem un mijiedarbību ar starptautiskiem pētniekiem. Deduktīvā metode – atsevišķi secinājumi no vispārīgajiem un teorētiskajiem atklājumiem.

Tiesību normu interpretācijas metodes: Vīnes konvencijas un PTO likumdošanas interpretācijai saistībā ar pētāmo jautājumu tika izmantotas šādas juridiskās interpretācijas metodes: gramatiskā, vēsturiskā, teleoloģiskā un sistēmiskā. Gramatikas interpretācijas metode ir lietota, lai precizētu tiesību normu verbālo saturu. Lai interpretētu Vīnes konvencijas 31. panta 3. punkta nozīmi, tika lietota saturiska, vienprātību veidojoša un formālistiska pieeja. Savukārt sistēmiskās metodes ietvaros tiek izprastas tiesību normu savstarpējās saistības un savstarpējās atkarības tiesību aktos saistībā ar tirdzniecības zonu. Vēsturiskā metode tika izmantota, lai izpētītu tiesību avotus PTO un to juridisko piemērošanu. Tiesību aktu nozīme tika izskaidrota, izmantojot teleoloģisko interpretācijas metodi (jēga un mērķis). Ņemot vērā šī panta mērķus, tika iesniegti priekšlikumi identificēto problēmu risināšanai.

Darba struktūru veido četras nodaļas, kas sadalītas apakšnodaļās, ar secinājumiem un ieteikumiem, priekšlikumiem pielikumiem, publikācijām par promocijas darba tēmu, bibliogrāfijas un darba pielikumiem.

Pētījuma juridiskais pamats ir starptautiskās konvencijas, PTO nolīgumi, Eiropas Savienības Tiesas spriedumi, PTO strīdu izšķiršanas lietas, ārvalstu tiesību akti.

Pētījuma teorētiskā struktūra

Pētījuma ietvaros, pirmkārt, tika pētīts jautājums par “jaunattīstības valstu” kategorizāciju kategorijās, cenšoties noteikt skaidrus principus valstu klasificēšanai par jaunattīstības valstīm. Otrkārt, tajā tiek analizēts PTO strīdu juridiskais statuss un pārskats, apskatot konkrētus gadījumus. Treškārt, tajā tiek pētīts, kā dažādi faktori ietekmē starptautisko tirdzniecību. Šajā kontekstā autors apgalvo, ka tiesiskums, sociālā un ekonomiskā attīstība nodrošina politisko stabilitāti, kas ir izšķiroša demokrātijas un veselīgu ekonomisko procesu nodrošināšanai PTO valstīs. No otras puses, dramatiskas politiskās pārmaiņas, piemēram, *coup d'état*, palēnina/pavājina ekonomisko izaugsmi un pasliktina iedzīvotāju labklājību. Politiskā stabilitāte tiek panākta ar PTO unikālo politisko kārtību, sarežģītu varas pārdales mehānismu (kontroli un līdzsvarošanu), dalībvalstu dažādību un pastāvīgu cīņu starp pārnacionālismu un starpvaldību sistēmu lēmumu pieņemšanā.

21. gadsimtā neviens neapstrīd, ka starptautiskā tirdzniecība ir daudzdisciplīnu joma. Fundamentālā un sistēmiskā analīze skaidri parāda, ka starptautiskā tirdzniecība regulē tirdzniecības noteikumus, bet pēc būtības satur gan ekonomisko, gan politisko saturu. Jebkuram tirdzniecības karam, piemēram, ASV un Ķīnas tirdzniecības karam vai Krievijas un Gruzijas tirdzniecības karam ir politiska nozīme, t.i., tirdzniecības attiecības jāregulē ar politisku lēmumu. Un, kad tiek nodarīts kaitējums, tad tas jau ir ekonomiski vērtīgs fakts. Tāpēc starptautiskajās tirdzniecības tiesībās ekonomika un politika pastāv līdzās. Ņemot vērā iepriekš minēto kontekstu, autors apskata

galveno teorētiku argumentus par politisko stabilitāti, kas ietekmē tirdzniecības stabilitāti:

- (i) Kloda (*Claude*) politiskās uzvedības definīciju, kas definē personas politiskos uzskatus, ideoloģiju un politiskās līdzdalības līmeni;
- (ii) Helivela (*Helliwell*) argumentu par demokrātijas netiešo ietekmi uz ekonomisko izaugsmi, ar netiešu demokrātijas ietekmi uz izaugsmi, izmantojot politiskās stabilitātes kanālu;
- (iii) Teilora (*Taylor*) un Hadsona (*Hudson*) priekšlikumu par trim nestabilitātes variācijām, proti, “neregulāru valdības maiņu”, “būtisku regulāru valdības maiņu” un “nelielu regulāru valdības maiņu”, atzīstot, ka regulārām un neregulārām valdības maiņām ir atšķirīga ietekme uz ekonomikas izaugsmi un tirdzniecības stabilitāti.

Promocijas darbā izmantoti tādu ārvalstu pētnieku kā *A. Sen, A. O. Sykes, Robert M. Stern, G. Zanini, B. Langille, M. Baliaoune-Lutz, T. Cottier, M. Oesch, M. Carlos, D. Holloway, D. Timson-Hunt, C. VanGrasstek, C. Blouin, N. Drager, Y. Radicals, C. McCrudden, C. Beverelli, S. Neumuller, D. Ben-David, H. Nordström, L. Alan-Winters, D. Dollar, G. De Búrca, David P. Fidler, E. Alben, I. Carr, I. Brownlie, John H. Jackson, W. Davey, M. Trebilock, M. Bronckers, R. Howse, M. Bronckers, Nikolas F. Diebold, Petros C. Mavroidis* u. c. darbi.

Promocijas darba rezultātu aprobācija un publicēšana: pētījuma rezultāti, prezentējot atsevišķus problēmjasautājumus un to iespējamās risinājumus, ir aprobēti gan vietējās, gan starptautiskajās zinātniskajās konferencēs Latvijā un ārvalstīs. Autors par pētījuma tēmu kopumā ir publicējis 14 zinātniskas publikācijas. Divi raksti ir publicēti zinātnisko rakstu krājumos, kas ir iekļauti **SCOPUS** datubāzē, un piecas publikācijas iekļautas **ERIH PLUS** datubāzē.

Atsevišķi secinājumi tika aprobēti autora studentiem sniegto lekciju kursu un semināru ietvaros Rīgas Stradiņa universitātē sekojošos priekšmetos: “Attīstības problēmas starptautiskajās tiesībās un globalizācijā” 2015./2016. akadēmiskajā gadā; “Starptautiskajās tiesībās balstītas sadarbības problēmas” 2016./2017. akadēmiskajā gadā; “Cilvēktiesību īstenošana un aizsardzība digitālajā vidē” 2018./2019. akadēmiskajā gadā.

Autors sadarbojas ar starptautiskās tirdzniecības ekspertiem, tāpēc informācija, kas atspoguļota viņa publikācijās, kā arī šajā promocijas darbā, ir praktiski lietojama.

1. Starptautiskā tirdzniecība un PTO Vispārējā vienošanās

PTO Vispārējā vienošanās ir sarežģīta un specializēta. Tā apskata plašu jautājumu spektru, sākot no tarifiem, importa kvotām un muitas formalitātēm, līdz pat intelektuālā īpašuma tiesībām, pārtikas drošības noteikumiem un valsts drošības pasākumiem. Tomēr var izdalīt sešas grupas:

1. Nediskriminācijas princips.
2. Noteikumi par piekļuvi tirgum, tostarp noteikumi par caurskatāmību.
3. Negodīgas tirdzniecības noteikumi.
4. Noteikumi par konfliktiem starp tirdzniecības liberalizāciju un citām sabiedrības vērtībām un interesēm.
5. Noteikumi par īpašu un atšķirīgu attieksmi pret jaunattīstības valstīm.
6. Vairāki galvenie institucionālie un procesuālie noteikumi, kas attiecas uz lēmumu pieņemšanu un strīdu izšķiršanu.²

Šie PTO tiesību aktu pamatnoteikumi un principi veido to, ko parasti sauc par daudzpusēju tirdzniecības sistēmu. Atsaucoties uz šo sistēmu, Pīters Suterlands (*Peter Sutherland*) un citi 2001. gadā rakstīja: “Daudzpusīgā tirdzniecības sistēma, kuras centrā ir PTO, ir vissvarīgākais mūsu pasaules ekonomikas pārvaldības un attīstības instruments, ko apstrādājam. PTO ir sarežģīta institucionālā struktūra, kas ietver: 1) augstākajā līmenī Ministru konferenci, kas notiek tikai dažas dienas reizi divos gados; 2) otrajā līmenī ir Ģenerālpadome, kas tās sesiju starplaikā izmanto Ministru konferences pilnvaras; un Strīdu izšķiršanas padome (SIP) un Tirdzniecības politikas pārskatīšanas struktūra (TPRB), kuras abas izriet no Ģenerālpadomes; 3) zemākos līmeņos ir specializētas padomes un daudzpusīgas komitejas, darbības puses un darba grupas.”

² Van den Bossche, P. 2005. *The Law and Policy of the World Trade Organization: text, cases and materials*. 1st edn. Cambridge University Press, p.115.

Apskatot PTO principus, autors pievērš īpašu uzmanību tirdzniecības principam bez diskriminācijas un šajā kontekstā veic juridisko analīzi par VVTT galvenajiem pantiem (I, III, XX). Viņaprāt, šo rakstu analīzei ir īpaša nozīme, jo uz tās pamata valstis iesniedz pieteikumus Strīdu izšķiršanas padomei.

I panta mērķis ir tāds, ka jebkura priekšrocība, privilēģija vai imunitāte, ko viena līgumslēdzēja puse piešķir produktam, kuru ražo vai kurš pieder jebkurai citai valstij, nekavējoties un bez nosacījumiem attiecas arī uz līdzīgiem produktiem, kas ražoti vai attiecināti citā līgumslēdzējā valstī.³ Pēc autora ieskatiem, lai gan pantā ir noteikta šāda pieeja, joprojām nepietiek, ka valstis pienācīgi izpilda nolīgumu, jo tās vienmēr cenšas izmantot dažādus iemeslus normu pārkāpšanai un manipulēt pat ar tādiem līdzekļiem kā produktu līdzība un atšķirību definēšana, kā kritēriji vēl nav noteikti saskaņā ar PTO judikatūru. Šādi mēģinājumi ir bijuši daudzos gadījumos. Autors tam sniedz ilustratīvu piemēru – Japānas alkoholiskie dzērieni II, kur Strīdu izšķiršanas padome skaidri norādīja uz kritēriju neesamību produktu līdzības noteikšanai un nepieciešamību ņemt vērā visus katra gadījuma apstākļus.⁴ Turklāt, pēc autora domām, šī principa nozīmīgumu norāda fakts, ka tas ir nostiprināts trijos galvenajos PTO nolīgumos (VATT, VNTP un TRIPS) un tas kopumā ir arī starptautiskās tirdzniecības vai globālās ekonomikas kā starptautiskas tirdzniecības pamatjēdziens.

Attiecībā uz III pantu tas skaidri nosaka galveno mērķi, kas nosaka attiecības starp starptautiskajām un vietējām tiesībām. Šis pants nepārprotami parāda līgumslēdzēju valstu gribu ievērot vienai otras iekšējos likumus un vienlaikus pasargāt sevi no citu valstu iespējamās uzbāzības tirgū.⁵ Turklāt saskaņā ar VVTT III panta 4. punktu uz jebkuras līgumslēdzējas puses

³ *General Agreement on Tariffs and Trade (GATT)*, 1994, *Article I*.

⁴ *Japan – Taxes on Alcoholic Beverages (Japan – Alcoholic Beverages II)*, WT/DS8/R, WT/DS10/R, WT/DS11/R, adopted 01.11.1996., para. 6.23, Modified by the AB Report, WT/DS8/AB/R, WT/DS10/AB/R, WT/DS11/AB/R, DSR 1996:I, 125, p.16.

⁵ See *Article III* of the GATT (1994).

ražojumiem, kas importēti jebkuras citas līgumslēdzējas puses teritorijā, nedrīkst attiecināt mazāk labvēlīgu attieksmi nekā uz nacionālās izcelsmes produktiem. Arī jāpiemin, ka noteiktais princips paredz arī izņēmumus, kurus reglamentē attiecīgie VVTT pantī. Tie, no vienas puses, ir XX pantā noteiktie izņēmumi, kā arī XXIV pantā noteiktie principi, kas turpmāk tiks apskatīti, izmantojot konkrētu strīdu piemērus.

Pēc autora domām, iepriekš minēto VVTT I un III pantu analīze parāda, ka, neskatoties uz valstu suverēnām tiesībām vadīt iekšlietas saskaņā ar to vēlmēm, uz tām joprojām attiecas vairāki nosacījumi, kurus regulē starptautiskās tiesības, it īpaši, ja skar valstu ekonomiskās intereses. Ja mēs ņemam vērā faktu, ka valstis ir pilntiesīgi starptautisko tiesību subjekti, kas veido starptautiskus nolīgumus un apņemas ievērot to noteiktās likuma normas, tad kļūst skaidrs viens apstāklis - neatkarīgi no tā, kāda konvencija ir noslēgta. un neatkarīgi no tā, kura valsts ir tā puse, neatkarīgi no tā, vai tā ir attīstīta vai jaunattīstības valsts, tomēr uz to joprojām attiecas 1969. gada Vīnes Konvencijas par starptautisko līgumu tiesībām 27. panta princips: "Dalībnieks nevar atsaukties uz nacionālo tiesību normu prasībām, lai attaisnotu līguma neizpildi."

Pamatojoties uz iepriekš minēto, autors secina, ka starptautiskajām tiesībām ir vienalga, kādā formā šī vai tā valsts tās atzīst; galvenais ir tas, ja valsts nolemj kļūt par līguma dalībnieci, tad tai ir pienākums izpildīt visus savus pienākumus neatkarīgi no tā, vai tās rīcība ir vai nav pretrunā ar pašas valsts likumdošanu.

Starptautisko tiesību normu korelācija PTO tiesību aktu ietvaros: konflikti starp nolīgumiem

Autors mēģina noteikt, kā tiek regulētas attiecības starp starptautisko tiesību normām un kur atrodas PTO; vai tā ir neatkarīga sistēma vai vienotu tiesību neatņemama sastāvdaļa.

Autors norāda, ka pretēji nacionālajām valstu tiesībām starptautisko tiesību normām nav stingri definētas hierarhijas, kas ir acīmredzams no starptautisko nolīgumu un paražu tiesību attiecības viedokļa, proti, tās abas ir vienā tiesību normu hierarhijas līmenī un neviena no tām nav pārāka par otru. Tas nav pārsteidzoši, jo Starptautiskā tiesa vairākkārt ir paziņojusi, ka starptautiskajām paražu tiesībām un līgumu normām ir līdzīgs juridiskais spēks un daudzos gadījumos paražu normas aizpilda starptautiskajos līgumos esošās nepilnības. Paražu tiesību un starptautisko līgumu pastāvēšana vienā hierarhiskā līmenī ir abu valstu griba.⁶ Autors apgalvo, ka izņēmums šajā gadījumā ir tā sauktās kategoriskās *jus cogens* normas, kuru pārskatīšana nekādā veidā nav atļauta, un tās hierarhijas ziņā ir augstākās normas, kurām ir pārāks spēks gan pret vecajām, gan jaunām normām.

Ļoti bieži vienu un to pašu jautājumu regulē dažādas tiesību normas ar vienādu hierarhiju. Problēma tiek viegli atrisināta, ja viena no normām pieder pie tā sauktās īpašās normas, bet otra ir vispārīgā, jo likumā tiek piemērots *lex specialis derogat lex generalis* princips. Tomēr situāciju sarežģī paralēlu normu ar vienādu juridisku spēku esamība, kas izraisa konfliktu starp līgumiem. Pamatojoties uz iepriekš minēto, konfliktējošo normu jautājums tiks apskatīts turpmāk ar konkrētiem piemēriem.

Gadījumos, kad ir radies jautājums par iespējamiem konfliktiem līgumos, PTO tiesneši bieži ir rīkojušies, vispirms nosakot, vai pastāv kāds faktiskis konflikts, kas izraisītu jebkuru prioritātes klauzulu, *lex specialis* principa vai Vīnes konvencijas 30. panta piemērošanu. Šajā kontekstā PTO tiesneši ir izstrādājuši un piemērojuši diezgan šauru konflikta definīciju un vairākos gadījumos konstatējuši, ka pienākumi, kas pārklājas, tiek piemēroti kumulatīvi. Ekspertu grupas un Apelācijas institūcija nav vienkārši pieņēmušas konfliktu

⁶ Pauwelyn, J. 2001. The Role of Public International Law in the WTO: How Far Can We Go?, *American Journal of International Law*, Volume 95, Issue 3, p.2.

esamību starp PTO nolīgumiem vai starp PTO nolīgumiem un citām starptautisko līgumu saistībām.

Pirmais strīds “Indonēzija – automobiļi”.⁷ Indonēzija atsaucās uz *lex specialis* principu, lai pamatotu savu argumentu, ka attiecīgos subsīdiju pasākumus reglamentēja vienīgi VVTT XVI pants un SCM nolīgums un uz tiem neattiecās arī VVTT III pants (vai tā paša iemesla dēļ TRIM nolīgums). Ekspertu grupa noraidīja Indonēzijas argumentu, pamatojoties uz to, ka starp šiem noteikumu kopumiem nav pretrunu.

Apsverot Indonēzijas aizstāvību, ka pastāv vispārējs konflikts starp SCM nolīguma un VVTT III panta noteikumiem un līdz ar to, ka SCM nolīgums ir vienīgais piemērojamais likums, autors atgādina, ka starptautiskajās publiskajās tiesībās pastāv prezumpcija pret konfliktu. Šī prezumpcija ir īpaši svarīga PTO kontekstā, jo visus PTO nolīgumus, ieskaitot 1994. gada VVTT, kuru grozīja pēc izpratnes, kad nosprieda to par nepieciešamu, vienlaicīgi apsprieda tās pašas dalībvalstis un tajā pašā forumā. Šajā kontekstā jāatceras par efektīvas interpretācijas principu, pēc kura visiem nolīguma noteikumiem (un PTO sistēmā visiem nolīgumiem) ir jāpiešķir nozīme, izmantojot vārdu parasto nozīmi.

Starptautisko tiesību aktos, lai pastāvētu konflikts starp diviem nolīgumiem, jāizpilda trīs nosacījumi. Pirmkārt, nolīgumos jābūt vienām un tām pašām pusēm. Otrkārt, nolīgumiem jāaptver viens un tas pats būtiskais priekšmeta jautājums. Ja būtu citādi, nebūtu konflikta iespējamība. Treškārt, noteikumiem ir jābūt konfliktā tādā nozīmē, ka noteikumiem jānosaka savstarpēji izslēdzoši pienākumi. Tehniski runājot, konflikts pastāv, ja divos (vai vairākos) nolīguma dokumentos ir noteiktas saistības, kuras nevar izpildīt vienlaikus. Tomēr ne katra šāda atšķirība ir konflikts. *Lex specialis derogat lex*

⁷ *Panel report Indonesia – Autos*, para.14.28. See also Sir Ian Sinclair, *The Vienna Convention on the Law of Treaties*, 1984. P. 97. https://www.wto.org/english/tratop_e/dispu_e/54r00.pdf [Accessed: 05.08.2020.].

generali princips, kas ir nesaraucjami saistīts ar konfliktu starp diviem nolīgumiem vai starp diviem noteikumiem (viens, iespējams, ir specifiskāks par otru), nav piemērojams, ja abi nolīgumi attiecas uz vienu un to pašu tematu no dažādiem skatpunktiem vai ir piemērojami dažādos apstākļos, vai arī viens noteikums ir tālejošāks, bet nav pretrunā ar citiem noteikumiem. Šādā gadījumā valstij, kas ir abu nolīgumu parakstītāja, ir iespējams vienlaikus izpildīt abus līgumus. Pieņemums par konfliktu ir īpaši pastiprināts gadījumos, kad starp vienām un tām pašām pusēm tiek noslēgti atsevišķi nolīgumi, jo var pieņemt, ka tie ir domāti, lai būtu konsekventi savā starpā, nepierādot pretējo.⁸

Autors arī analizē strīdu “Argentīna – jēlādas un ādas” un “Brazīlija – atjaunotas riepās”.

Pamatojoties uz iepriekš minēto ekspertu grupu analīzi, autors apgalvo, ka šaurā konflikta definīcija, kas neapšaubāmi dominē starptautiskajās tiesībās, ir juridiski nepiemērota un rada pretrunas. Turpretī šajā pantā ir apgalvots, ka atbilstoši normu konflikta definīcijai i) jābūt plaši definētai, iekļaujot nesaderību starp atļaujām un pienākumiem, atļaujām un aizliegumiem, kā arī pienākumiem un aizliegumiem; ii) ir jāpaļaujas uz “pārkāpuma pārbaudi”, jo kritērijs “kopīga atbilstība”, kas regulāri tiek izmantots tiesību teorijā un vietējos tiesību aktos un ko izmanto arī PTO ekspertu grupas praksē, nesniedz nepārprotamus rezultātus.

Tajā pašā kontekstā autors koncentrējas uz skaidrāko mūsdienu tirdzniecības saspīlējuma gadījumu starp ASV un Ķīnu, kas radīja izaicinājumu PTO, liekot apšaubīt tās elastību. Tirdzniecības aspekti bijuši galvenais elements starp šīm divām valstīm kopš diplomātisko attiecību nodibināšanas. Tirdzniecības attiecību normalizēšana starp tām sākās 2000. gadā ar Klintona aktu ar Ķīnu, un gadu vēlāk ASV palīdzēja Ķīnai iestāties PTO. Kopš 2006. gada Ķīna ir kļuvusi par lielāko ASV tirdzniecības partneri aiz Kanādas.

⁸ *Ibid.*

Jau 2008. gadā Ķīna kļuva par lielāko kreditoru Amerikas Savienotajām Valstīm, un abu valstu ekonomika kļuva arvien vairāk atkarīga, taču parādījās arī zināma spriedze.

Trampa administrācijas laikā ASV noteica tarifus Ķīnas ražojumiem, apsūdzot Ķīnu intelektuālā un tehnoloģiskā īpašuma zādzībā un piespiežot ārvalstu uzņēmumus nodot tehnoloģijas.

Tirdzniecības karš ir negatīvi ietekmējis abas ekonomikas, izraisot augstākas cenas ASV patērētājiem un veicinot Ķīnas ekonomikas izaugsmes palēnināšanos. Kopumā ASV pašlaik piemēro tarifus ekskluzīvi Ķīnas precēm 362 miljardu USD vērtībā, savukārt Ķīna tarifus piemēro ekskluzīvi ASV precēm 185 miljardu USD vērtībā. Ķīna nodeva šo lietu PTO VSI, kas nesen nolēma, ka ASV 2018. gadā noteiktie tarifi, kuri izraisīja saspīlējuma saasināšanos starp abām valstīm, nav saderīgi ar starptautiskās tirdzniecības noteikumiem, jo ASV nepamatoja apgalvoto tehnoloģiju zādzību. Ekspertu grupa apgalvo, ka ASV nav sniegusi pierādījumus par to, kā Ķīnas preces un pakalpojumi, kurus ietekmēja tarifi, ir guvuši labumu no tā sauktās negodīgās prakses. Tāpēc ASV nevarēja pierādīt, ka tarifi bija pamatoti. PTO norādīja, ka nolēmums attiecas tikai uz sākotnējo Ķīnas ierosināto lietu, jo Vašingtona nav apstrīdējusi Ķīnas pretdarbību.

2020. gada janvārī Tramps un Ķīnas premjerministrs parakstīja nolīgumu par divu gadu tirdzniecības kara izbeigšanu. Nolīgums pazemināja tarifus Ķīnas importam. Ķīna ir arī apņēmusies aizsargāt intelektuālo īpašumu.

2020. gada septembrī PTO izplatīja strīdu ekspertu grupas ziņojumu "Amerikas Savienoto Valstu tarifu pasākumi attiecībā uz noteiktām precēm no Ķīnas" lietā, kuru ierosināja Ķīna. Ekspertu grupa secina, ka: atbilstība to pasākumu sākumdaļai, kurus viņi uzskatīja par provizoriski neattaisnotiem saskaņā ar VSI XX panta dažādiem apakšpunktiem. Puses nav panākušas abpusēji apmierinošu risinājumu VSI 12.7. panta izpratnē vai kā citādi atteikušās no tiesībām turpināt PTO strīdu izšķiršanas darbību attiecībā uz šajā strīdā

apskatāmajiem jautājumiem. Dokumentā arī norādīts, ka ekspertu grupa ļoti labi pārzina plašāku kontekstu, kādā patlaban darbojas PTO sistēma, kas atspoguļo bezprecedenta pasaules tirdzniecības saspīlējumu virkni. Attiecīgi, atceroties VSI 3.7. pantu, kurā uzsvērts, ka strīdu izšķiršanas sistēmas mērķis ir panākt pozitīvu strīda risinājumu, ekspertu grupa pauž pastāvīgu iedrošinājumu pusēm.⁹

Galū galā var apgalvot, ka tirdzniecības karš ietekmēja ne tikai divas valstis, bet arī pasaules ekonomisko ainu. Autors uzskata, ka valstīm būtu jāpārskata sava ekonomiskā politika un jāizvēlas aizsargāt savu tirgu, nevis jāiejaucas pasaules tirdzniecības procesos.

Autors īpašu nozīmi piešķir PTO lomai tirdzniecības stabilitātes procesā. Viņš apgalvo, ka PTO kā tiesneša lomu tirdzniecības strīdos ir ļoti apdraudējis ASV un Ķīnas tirdzniecības karš. Sākoties ASV un Ķīnas tirdzniecības karam, novērots, ka ir steidzami jāveic VSI reforma, jo īpaši iekļaujot retrospektīvo naudas kompensāciju. Autors uzskata, lai arī tas palielinātu dalībvalstu uzticību strīdu izšķiršanas sistēmai, tas, iespējams, nav vienīgais risinājums tirdzniecības karu novēršanai. Ņemot vērā globālo saspīlējumu, ko izraisījis tirdzniecības karš starp ASV un Ķīnu, šis ir ideāls laiks veikt reformas PTO, lai stiprinātu daudzpusējo tirdzniecības sistēmu.

Autors secina, ka starptautiskā sistēma, kurai, no ASV vadības viedokļa, bija raksturīga vienpolaritāte, mūsdienās ir mainījies un zaudējusi savu vienpolāro izskatu. Kopš Ķīnas pacelšanās varas virsotnē ASV ir kļuvusi par konkurentu valsti, kas apdraud tās hegemoniju un uztur ietekmes sfēras. Pasaule vairs nav vienpolāra, tā virzās uz daudzpolaritāti. Autors dod priekšroku godīgai tirdzniecībai saskaņā ar tirdzniecības standartiem un jaunattīstības valstu iesaisti, lai veicinātu to ekonomisko atdzimšanu un labklājību.

⁹ *WTO panel issues report regarding US tariffs on Chinese goods* https://www.wto.org/english/tratop_e/dispu_e/543r_conc_e.pdf [Accessed: 05.01.2021.].

PTO starptautiskajā tiesību sistēmā

Pēc autora domām, PTO vietas noteikšana starptautiskajā tiesību sistēmā kalpo tikai vienam mērķim – identificēt starptautisko tiesisko regulējumu, pēc kura attīstās starptautiskās tirdzniecības tiesības, kā arī valstu starptautiskās saistības, ņemot vērā konkrētas jurisdikcijas.

Saskaņā ar literatūru starptautiskās tirdzniecības tiesības ir neatņemama / pakārtota starptautisko tiesību sastāvdaļa. Tas, izrādās, ir īpašs likums saistībā ar vispārējām starptautiskajām tiesībām. Ja starptautiskās tiesības ir galvenais starptautisko normu un principu avots, tad pašas PTO tiesību aktu normas un principi izriet no starptautiskajām tiesībām. Starptautiskās tiesības ir galvenais regulējums, ar kura starpniecību PTO tiesību aktos tiek aizpildītas nepilnības un lēmumus pieņem Strīdu izšķiršanas padome. Autors šo uzskatu pamato ar VSI 3. panta otro daļu, kurā norādīts, ka PTO ietvaros noslēgto nolīgumu interpretācijā jāņem vērā starptautisko tiesību parastā pieceja. Spilgts piemērs tam ir klasiskā ASV-1234 garneļu lieta, kurā Apelācijas institūcija paziņoja, ka Vīnes konvencijas 31. pants ir ieguvis paražu tiesību normas statusu, īpaši šo Vīnes konvencijas pantu kā likumu Nolīguma normas vispārēju interpretāciju izmantoja visas strīdā iesaistītās puses, tostarp trešās personas. Noteikums ieguva paražu normas statusu. Līdz ar to, tā kā šis noteikums tiek uzskatīts par daļu no starptautiskajām paražu tiesībām, tas obligāti jāpieņem Strīdu izšķiršanas padomei, interpretējot PTO dibināšanas līgumā minēto nolīgumu, kā noteikts VSI 3. pantā. Tādējādi autors secina, ka noteikums vēlreiz apstiprina PTO viedokli, ka PTO nolīgumi nav jāuztver “klīniskā izolācijā” no starptautiskajām publiskajām tiesībām. Lai vēl vairāk nostiprinātu savas pozīcijas, autors citē lietu “Japāna – alkoholiskie dzērieni II”.¹⁰ Šajā lietā Apelācijas institūcija ir

¹⁰ *Japan – Taxes on Alcoholic Beverages* (Japan – Alcoholic Beverages II), WT/DS8/R, WT/DS10/R, WT/DS11/R, adopted 1 November 1996, para. 6.23, Modified by the AB Report, WT/DS8/AB/R, WT/DS10/AB/R, WT/DS11/AB/R, DSR 1996:I, 125, p.16.

apstiprinājusi, ka Vīnes konvencijas 32. pants bija ieguvis starptautisko paražu tiesību normas statusu, tāpēc VSI 3.2. pants uzliek Apelācijas institūcijai pienākumu interpretēt PTO veidojošos dokumentus saskaņā ar starptautiskajām paražu tiesībām. Šī nostāja vēl vairāk pastiprina autora nostāju, ka starptautiskās tirdzniecības tiesības ir neatņemama starptautisko tiesību sastāvdaļa.¹¹

Pamatojoties uz šajā nodaļā sniegto informāciju un konkrētu lietu analīzi, autors nonāk pie secinājuma, ka PTO strīdu izšķiršanas sistēma, no vienas puses, ievēro pašas PTO noteikumus un, no otras puses, strīdu risināšanā ņem vērā starptautisko tiesību praksi. Tas uzsver PTO apņemšanos ievērot starptautisko tiesību sistēmu.

¹¹ Appellate Body Report *US-Shrimp*, paras. 130-1., available at https://www.wto.org/english/tratop_e/dispu_e/cases_e/ds58_e.htm [Accessed: 17.05.2020].

2. Jaunattīstības valsts statuss

PTO dalībnieku vairākums ir jaunattīstības valstis. Tās spēlē arvien nozīmīgāku un aktīvāku lomu PTO to skaita dēļ. Saskaņā ar VVTT/PTO jaunattīstības valstīm ir piešķirtas dažādas koncesijas, jo īpaši strīdu izšķiršanas sistēmās. Tāpēc VVTT/PTO struktūrai skaidri jāformulē jēdziens “jaunattīstības valsts”, lai jaunattīstības valsts statuss tiktu piešķirts tām valstīm, kuras uz to pretendē, bet ne valstīm, kuras meklē statusu, lai tikai gūtu labumu no tā. Tāpēc ir ļoti svarīgi teorētiski klasificēt, norobežot un noteikt “jaunattīstības valsts” nozīmi, ņemot vērā tiesību, politikas un ekonomikas zinātnieku viedokļus un praksē, apsverot tādu organizāciju darbību kā VVTT vai/un PTO. Autors iesaka jaunattīstības valstīm piemērot vairāk konsultāciju un starpniecību VSI, jo SIP tam būtu diezgan pozitīva praktiska nozīme.

1994. gada VVTT nemēģināja klasificēt vai izskaidrot jēdziena “jaunattīstības valsts” nozīmi, savukārt 1947. gada VVTT sniedza skaidrojumu par “jaunattīstības valsti”.¹² 1947. gada VVTT XVIII pants piešķir noteiktas privilēģijas vismazāk attīstītajām un jaunattīstības valstīm. Jaunattīstības valstis tika paziņojumā norādītas kā:

“Līgumslēdzējas puses atzīst, ka šā nolīguma uzdevumu sasniegšanu sekmēs pakāpeniska to ekonomiku attīstība, it īpaši to līgumslēdzēju pušu ekonomika, kuru ekonomika var atbalstīt tikai zemu dzīves līmeni un atrodas attīstības sākumposmā.”¹³

¹² Matsushita, M., Schoenbaum, T. and Mavroidis, P. 2003. *The World Trade Organization: Law, Practice and Policy*. 3rd edn. Oxford University Press, Oxford. *see also* Jiang, M., 2002. *Developing Countries and the GATT/WTO Dispute Settlement Mechanism: Case Study of China*. LLM dissertation, University of Essex.

¹³ *See*, GATT Agreement 1947, *Article XVIII:1*.

Turklāt termina “jaunattīstības valsts” nozīme VVTT nolīgumā par subsīdijām un kompensācijas pasākumiem tika skaidrota kā “valsts, kuras NKP uz vienu iedzīvotāju ir sasniedzis 1000 USD gadā, pamatojoties uz jaunākajiem Pasaules Bankas datiem par NKP uz vienu iedzīvotāju”.¹⁴

Autors precizē, ka VVTT mēģināja atrisināt jautājumu par “jaunattīstības valstu” identificēšanu pēc “pašpasludināšanas” metodes, taču tas nebija pietiekami. Šim terminam bija nepieciešams vienkāršāks un skaidrāks definīciju un identificējamu kritēriju kopums, pamatojoties uz valsts iesaistīšanos pasaules tirdzniecības kontekstā. Jaunattīstības valstu integrācija VVTT vai daudzpusējā tirdzniecības sistēmā ir visnozīmīgākā to ekonomiskās attīstības un globālās tirdzniecības paplašināšanās dēļ.

Šodien PTO nenosaka īpašas definīcijas terminiem “jaunattīstības valstis” un “vismazāk attīstītās valstis”. Autors uzskata, ka organizācijai būtu jāformulē nostāja attiecībā uz šo jautājumu.

PTO norāda, ka nav “attīstīto” un “jaunattīstības” valstu definīciju.¹⁵ Dalībnieki paši paziņo, vai viņi ir “attīstītās” vai “jaunattīstības” valstis. Tomēr citi “dalībnieki var apstrīdēt dalībnieka lēmumu izmantot noteikumus, kas pieejami jaunattīstības valstīm”.¹⁶ Var uzskatīt, ka PTO nav izveidojusi nekādus kritērijus, jo dalībvalstis nevarēja vienoties par definīciju un organizācija nevēlas, ka tiesību, ekonomikas vai pat politikas zinātnieki to kritizētu. Tāpat PTO varētu būt tālu no jaunattīstības un attīstīto valstu nodalīšanas, jo stingra “jaunattīstības valsts” definīcija var atturēt dažas valstis pievienoties PTO, kā arī radīt neizdevīgu stāvokli dažām valstīm, kuras vēlas gūt labumu no PTO noteikumiem.

¹⁴ *Gross National Product (GNP)*; see also Jiang, 2002.

¹⁵ See, World Trade Organization 2020, *WTO Development. Who are the developing countries in the WTO?* Available from: https://www.wto.org/english/tratop_e/devel_e/d1who_e.htm [viewed, 17.07.2020.].

¹⁶ *Ibid.*

Turklāt PTO nolīgumā ir daudz noteikumu, kas jaunattīstības valstīm piešķir “īpašu un atšķirīgu attieksmi”; viņiem ir arī svarīgi sasniegt mērķi nodrošināt īpašu un atšķirīgu attieksmi.¹⁷ Termins “jaunattīstības valstis” nav skaidri definēts ne PTO nolīgumos, ne VVTT režīmā; klasifikācija tiek sniegta, pamatojoties uz “*ad hoc* principu un galvenokārt ar pašu izvēli”.¹⁸ PTO līgumā nav minētas “vismazāk attīstītās” valstis, taču to definīcija ir balstīta uz to, kā tās identificējusi Apvienoto Nāciju Organizācija.¹⁹

Tā kā esošais modelis vairs nevar tikt galā ar izaicinājumiem, autors iesaka PTO sniegt to definīciju, izmantojot objektīvus kritērijus. Pēc autora ieskatiem, šiem objektīvajiem kritērijiem jābūt balstītiem uz Pasaules Bankas, Apvienoto Nāciju Organizācijas un Starptautiskā Valūtas fonda piedāvāto klasifikāciju. Kritēriji var arī iekļaut ekonomiskās veiktspējas, uzņēmējdarbības attīstības, tiesiskuma un politiskās stabilitātes rādītājus kā svarīgus faktorus tirdzniecības viegluma, stabilitātes un neitralitātes ziņā. Ar šādu pieeju jaunattīstības valstis vairāk gūtu labumu no īpašā un diferencētā režīma noteikumiem, darbojoties ar PTO un tās dalībvalstīm, īpaši VSI.

Jaunattīstības valstu pieredze VSI nolēmumu izpildē

Nav bijis gadījuma, kad attīstītās valstis apsvērtu pretdarbību vai savstarpēju pretdarbību pret jaunattīstības valstīm, jo jaunattīstības valstis vienmēr īsteno SIP nolēmumus un ieteikumus.²⁰ Morālais spiediens tika

¹⁷ Matsushita *et al.*, 2003; *see also* Jiang, 2002.

¹⁸ Matsushita *et al.*, 2003.

¹⁹ The UN Committee for Development Planning periodically makes this determination by reference to four criteria: per capita income, population size, quality-of-life index, and economic diversification. *See*, UN (1994) *Report on the Twenty-Ninth Session, 12–14 January 1994*, Committee for Development Planning, Economic and Social Council Official Records, 1994, Supplement No. 2, New York: United Nations Publications, E/1994/22. (1994) at 64, 67.

²⁰ Hoda, A., 2012. Dispute Settlement in the WTO, Developing Countries and India. *ICRIER Policy Series*, N. 15, p.13.

uzskatīts par lielāku faktoru, lai valdības panāktu nolēmumu un ieteikumu izpildi, nevis piespiedu tiesiskas darbības.²¹

No otras puses, tiek uzskatīts, ka galvenais faktors, lai nodrošinātu strīdīgo SIP nolēmumu un ieteikumu izpildi, ir pretdarbības izmantošana VSI. Ir novērots, ka jaunattīstības valstīm ir izdevies īstenot SIP nolēmumus un ieteikumus, neizmantojot pretdarbību.²² Tomēr viņiem bija atļauja izmantot pretdarbību piecos gadījumos: pret Ekvadoru “EK – banāni III”; Brazīliju, Čīli, Indiju, Indonēziju, Koreju un Taizemi “ASV kompensācijas likums (DS 217)”; Brazīliju “ASV – augstienēs audzēta kokvilna (DS 267)”; Brazīliju “Kanāda – Gaisa kuģu kredīti un garantijas (DS 222)”; Meksiku “ASV kompensācijas likums (DS 234)”.²³

Autors analizē “ASV – augstienēs audzēta kokvilna” strīdu, kurā bija iesaistīta Brazīlija un ASV, kur šīs bažas acīmredzami parādījās. Hagstroms (*Hagstrom*) norāda, ka Brazīlija, visticamāk, pati nevar piespiest ASV ievērot prasības, kad ASV atteicās izpildīt SIP nolēmumu. Tāpēc Brazīlija lūdza SIP atļauju pretpasākumiem saskaņā ar Vienošanās par strīdu izšķiršanu (VSU) 22. panta 2. punktu.²⁴²⁵

Pārtraucot saistības saskaņā ar TRIPS un GATS, tā bija savstarpēja pretdarbība pret ASV farmācijas patentiem. Tomēr tiek uzskatīts, ka savstarpējas pretdarbības sekas būtu “tik briesmīgas ASV bāzētajiem

²¹ *Ibid.* The retaliation and cross-retaliation are considered to be good tools for developing countries, but Members were reluctant to use it.

²² *Ibid.*

²³ Hoda, A., (2012), *Dispute Settlement in the WTO, Developing Countries and India.*

²⁴ *Annex 2 of the WTO Agreement, Understanding on Rules and Procedures Governing the Settlement of Disputes.*

²⁵ Altaer, A. 2010. *The WTO and developing countries: the missing link of international distributive justice.* University of Portsmouth PhD thesis. *See, also,* Hagstrom, J. 2007. Cotton council picks fight with WTO over March meeting. *Congress Daily*, p.6.

farmācijas uzņēmumiem, ka ASV to varētu nepanest”.²⁶ 2008. gada 26. augustā Brazīlija lūdza atjaunot šķīrējtiesu pretpasākumu jomā.

SIP apstiprināja savstarpēju pretdarbību, pārtraucot TRIP un VNTP saistības “EK – banānu” lietā,²⁷ kur Ekvadora tika pilnvarota²⁸ apturēt šādas saistības attiecībā uz EK. Ekvadora mēģināja atrisināt strīdu ar EK, kamēr tai bija pilnvaras apturēt darbību un “neskatoties uz to, ka 2007. gada februārī bija iesniegusi pieteikumu par otras ekspertu grupas izveidošanu, lai pieprasītu kompensāciju pret EK neatbilstību”. “ASV – azartspēļu” lietā²⁹ Antigva arī tika pilnvarota apturēt TRIPS saistības attiecībā uz ASV, taču “Antigvā vēl nav spēkā iekšējo tiesību akts, kas norādītu, kā izmantot SIP iestādi, lai veiktu pretdarbību”.³⁰³¹³²

SIP atļāva “savstarpēju pretdarbību iepriekš divām mazām valstīm, bet VSI paredz savstarpēju pretdarbību tikai tad, ja koncesiju apturēšana attiecībā uz attiecīgo nozari (šeit visām precēm) nav “praktiska vai efektīva”. Ņemot vērā Brazīlijas ekonomikas lielumu, tai būs grūtāk pierādīt, ka koncesiju apturēšana preču importam no Amerikas Savienotajām Valstīm nav “praktiska vai efektīva”.³³

²⁶ Hoda, A., (2012), *Dispute Settlement in the WTO, Developing Countries and India*.

²⁷ *European Communities – Regime for the Importation, Sale and Distribution of Bananas*, (Panel) WT/DS27/RW/USA, 12.04.1999.

²⁸ *Decision by the Arbitrators, European Communities-Regime for the Importation, Sale and Distribution of Bananas-Recourse to Arbitration by the European Communities under Article 22.6 of the DSU*, WT/DS27/ARB/ECU, 24.03.2000., (herein EC–Bananas III (Ecuador) (Article 22.6 – EC).

²⁹ *Decision by the Arbitrators, United States – Measures Affecting the Cross-Border Supply of Gambling and Betting Services*, WT/DS285/R, 07.04.2005.

³⁰ Hoda, A., (2012), *Dispute Settlement in the WTO, Developing Countries and India*.

³¹ *Decision by the Arbitrators, United States – Measures Affecting the Cross-Border Supply of Gambling and Betting Services*, WT/DS27/80, 26.02.2007.

³² *Decision by the Arbitrators, United States – Measures Affecting the Cross-Border Supply of Gambling and Betting Services*, WT/DS285/ARB, 21.12.2007.

³³ Cross, K. H. 2008. WTO Appellate Body Upholds Compliance Panel's Findings in Cotton Subsidies Dispute. *American Society of International Law*, Volume 12.

2009. gada 19. novembrī SIP pilnvaroja Brazīliju “apturēt koncesiju vai citu saistību piemērošanu Amerikas Savienotajām Valstīm”.³⁴ 2010. gada martā Brazīlija informēja SIP, ka tā “apturēs koncesiju vai citu saistību piemērošanu Amerikas Savienotajām Valstīm” saskaņā ar 1994. gada VVTT ievedumitas paaugstināšanas veidā un saskaņā ar TRIPS līgumu un/vai VNTP, par pēdējo veidu jāpaziņo pirms ieviešanas.³⁵

VSI 22.3. pantā norādīts, ka pretdarbība notiek tad, kad PTO dalībvalsts nav izpildījusi VSI nolēmumus. Tomēr lietā “ASV – augstienēs audzēta kokvilna” VSI nolēma neatļaut Brazīlijas pretpasākumus, kas būtu “snieguši skaidru priekšstatu, ka neatbilstības iespēja ir brīvi pieejama PTO dalībvalstīm ar spēcīgu ekonomiku, ko pastiprina lielu daudz nacionālo uzņēmumu vara”.³⁶ Tāpat “tas nepieļaus VSI savstarpējās pretdarbības noteikumus pret šādu dalībnieku”.³⁷

Autors uzskata, ka VSI 22.3. pants, kā arī strīdu izšķiršanas sistēma nav efektīva, jo tā nav pietiekami attīstījies esošajiem izaicinājumiem un globalizācijai. Lai arī savstarpēja pretdarbība var nebūt labākā iespēja, nav citas dzīvotspējīgas alternatīvas, kas šajā ziņā varētu piedāvāt kaut ko labāku. Ja tā ir pēdējā iespēja un vienīgā alternatīva, kas ir pieejama saskaņā ar pašreizējo strīdu izšķiršanas mehānismu, saistību apturēšana saskaņā ar TRIPS nolīgumu varētu būt ievērojami labāka izvēle, nekā to darīt citos nolīgumos, piemēram, VNTP. EK–banānu, ASV–kokvilnas piemēri skaidri parāda šo realitāti. Lai atrisinātu šo problēmu, ir svarīgi sākt jaunu sarunu kārtu un uzlabot strīdu izšķiršanas procedūras.

³⁴ Hoda, A., (2012), *Dispute Settlement in the WTO, Developing Countries and India*.

³⁵ *Ibid.*

³⁶ *Ibid.* A huge multinational enterprise (MNE).

³⁷ Hoda, A., (2012), *Dispute Settlement in the WTO, Developing Countries and India*.

Iesniegtajā disertācijā autors ierosina vairāk konsultāciju un starpniecību VSI. PTO prakse rāda, ka VSI mazāk izmanto savu starpniecības lomu, lai gan, kā tika novērots, ka nav nekādu ierakstu nevēlēšanos izmantot starpniecību no attīstīto valstu puses. Autors uzskata, ka starpniecības izmantošana, no vienas puses, novērš strīdu risināšanas termiņu problēmu, kas daudzos gadījumos pusēm nav pietiekams, un tāpēc tām tiek nodarīts ievērojams ekonomiskais kaitējums; un, no otras puses, starpniecība var būt laba metode jaunattīstības valstīm, jo tā “piedāvā iespēju būt mazāk juridiskai un vairāk taisnīgākai”. Tādējādi tas ietaupītu laiku un izmaksas, kā arī palīdzētu strīdā iesaistītajām pusēm uzturēt labas attiecības. Turklāt tas atbilst DSU mērķiem, jo īpaši VSI 3.7. pantam, kurā norādīts, ka “strīdu izšķiršanas mehānisma mērķis ir nodrošināt pozitīvu strīda risinājumu”. Autors apgalvo, ka strīdu izšķiršana ar starpniecību prasīs mazāk laika un izmaksu nekā ar tiesas procedūrām.

Pamatojoties uz iepriekš minēto, autors secina, ka vairāk konsultāciju un starpniecības izmantošana sniegtu lielākus ieguvumus jaunattīstības valstīm, jo palīdzētu tām atrast efektīvus veidus strīdu apspriešanai un risināšanai. Šīs metodes jaunattīstības valstīm dotu papildu iespēju izpētīt un meklēt risinājumus. Tādēļ konsultācijas un starpniecību varētu uzskatīt par labu metodi, lai novērstu daudzus šķēršļus, kas ierobežo jaunattīstības valstu līdzdalību PTO strīdu izšķiršanas procesos. Autors iesaka šo priekšlikumu izmantot faktiskajā SIP praksē.

3. Klasiskā Kanādas atjaunojamās enerģijas strīda juridiskais statuss

Izpētot juridiskā statusa un PTO strīdu īpatnības, autors koncentrējas uz strīdu, kas saistīts ar Kanādas atjaunojamo enerģiju. Dažu pēdējo gadu laikā atjaunojamās enerģijas subsīdijas ir kļuvušas par vienu no galvenajiem PTO tirdzniecības strīdu avotiem. Ilgtspējīga attīstība, kas aizsargā un saglabā vidi, ir atzīta par vienu no PTO galvenajiem mērķiem. Šis mērķis jāsasniedz ar straujāku ekonomikas izaugsmi un attīstību, ko veicina nediskriminējoša, paredzama un uz noteikumiem balstīta daudzpusēja tirdzniecības sistēma, kuru atbalsta spēcīgs strīdu izšķiršanas mehānisms. Šis jautājums atbilst PTO darba kārtībai un, ņemot vērā tā aktualitāti, ir kļuvis par šīs tēmas priekšmetu.

Pirmie divi strīdi, kas saistīti ar Kanādas atjaunojamās enerģijas ražošanas nozari, ir “Kanādas paaugstinātā elektroenerģijas iepirkuma cenas jeb FIT tarifa programma” un “Kanādas atjaunojamā enerģija”.³⁸ Abos strīdos Kanādas pasākumi, kurus attiecīgi apstrīdēja Eiropas Savienība (ES) un Japāna, kā arī PTO noteikumi, par kā pārkāpumiem tiek iesniegtas sūdzības, ir vienādi. Gan ES, gan Japāna apstrīdēja FIT programmu, ko 2009. gadā izveidoja Kanādas Ontārio province, paredzot garantētas, ilgtermiņa cenas atjaunojamās enerģijas ražošanas iekārtu izlaidei, kas satur noteiktu procentuālo daudzumu vietējo resursu. Sūdzības iesniedzēji uzskatīja, ka šī programma neatbilst Nolīguma par subsīdijām un kompensācijas pasākumiem (ASCM) 3.1. panta b)³⁹ punktam un

³⁸ Panel report *Canada Measures Relating to the Feed In Tariff program* (Canada Feed In Tariff Program), WT/DS₄₂₆/R (Dec. 19, 2012) and appellate body report, WT/DS₄₂₆/AB/R (06.05.2013.); Panel report, *Canada – Certain Measures Affecting the Renewable Energy Generation Sector* (Canada – Renewable Energy), WT/DS₄₁₂/R (Sep. a3, 2010) and Appellate body Report, WT/DS₄₁₂/AB/R (19.12.2012.).

³⁹ *ASCM Article 3.1* (b) reads: Except as provided in the Agreement on Agriculture, the following subsidies, within the meaning of Article 1, shall be prohibited 9b) subsidies contingent, whether solely or as one of several other conditions, upon the use of domestic over important goods.

3.2.⁴⁰ pantam, iekļaujot⁴¹ paaugstinātā elektroenerģijas iepirkuma tarifu sistēmā prasību par vietējiem resursiem.⁴² Ekspertu grupas izplatīja savus ziņojumus 2012. gada 19. decembrī, noraidot sūdzību prasību, ka apstrīdētie pasākumi būtu uzskatāmi par subsīdijām saskaņā ar ASCM.

2010. gadā tika ierosināts vēl viens strīds, šoreiz izmeklēšanu 2010. gada 15. oktobrī veica Amerikas Savienoto Valstu tirdzniecības pārstāvis (ASVTP), un tas aptvēra plašu Ķīnas politikas un prakses klāstu, kas ietekmē tirdzniecību un ieguldījumus vēja enerģijas tehnoloģiju nozarē.⁴³ Pēc šīs izmeklēšanas ASV 2011. gada 16. februārī rīkoja PTO konsultācijas ar Ķīnu.⁴⁴ Tomēr šīs konsultācijas neaptvēra visus izmeklēšanā izvirzītos jautājumus, bet drīzāk koncentrējās uz subsīdijām. ASV skaidri pauda viedokli, ka subsīdijas, kas saskaņā ar Īpašo fonda programmu piešķirtas Ķīnas vēja turbīnu ražotājiem, ar kuru palīdzību Ķīnas vēja turbīnu un vēja turbīnu sastāvdaļu ražotāji var saņemt vairākas dotācijas, tika aizliegtas, jo tās bija atkarīgas no vietējām, nevis importētajām precēm (un tāpēc tās ir aizliegtas saskaņā ar ASCM nolīguma 3. pantu). Pēc šīm konsultācijām Ķīna veica pasākumus, lai oficiāli atceltu juridiskos pasākumus, ar kuriem tika izveidota Īpašā fonda programma.

⁴⁰ According to *ASCM Article 3.2*, “The member shall neither grant nor maintain subsidies referred to in paragraph 1.”

⁴¹ Agreement on Subsidies and Countervailing Measures, 15.04.1994., Marrakesh Agreement Establishing the World Trade Organization, Annex 1A, 1869, U.N.T.S. 14.

⁴² The other claims regarded the alleged violation of Article 2.1 of the Agreement on Trade Related Investment Measures (TRIMs) and GATT Article III;4.

⁴³ The USTR investigation was based on a petition filed on September 9, 2010 by the USW. C. Moyer, J.Wanging @ T.P. Stewart, on behalf of the United Steel, Paper and Forestry, Rubber, Manufacturing, Energy, Allied Industrial and Service Workers International Union.

⁴⁴ China – Measures Concerning Wind Power Equipment, *Supra* note 66.

2012. un 2013. gadā tika iesniegti divi jauni konsultāciju pieprasījumi: “Eiropas Savienība un dažas dalībvalstis – noteikti pasākumi, kas ietekmē atjaunojamās enerģijas ražošanas nozari”⁴⁵ un “Indija – noteikti pasākumi, kas attiecas uz saules baterijām un saules moduļiem”.⁴⁶ Pirmajā gadījumā Ķīna pieprasīja konsultācijas ar ES, Grieķiju un Itāliju saistībā ar paaugstinātā elektroenerģijas iepirkuma tarifu programmu, ko atjaunojamās enerģijas nozarē īstenoja vairākas ES dalībvalstis, bet otrajā – ASV apstrīdēja Indijas pasākumus attiecībā uz vietējo resursu prasībām saskaņā ar Džavaharlala Neru (*Jawaharial Nehru*) valsts solāro misiju (NSM) saules baterijām un saules moduļiem.

Vai pastāv iespēja izmaiņām?

Visi iepriekš īsumā aprakstītie strīdi ietver subsīdijas saistībā ar atjaunojamās enerģijas uzņēmumiem, kas saskaņā ar ASCM 3. pantu tiek uzskatīti par aizliegtiem to noteikto vietējo resursu prasību dēļ.⁴⁷ Kamēr Ķīnas “vēja strīdā” ekspertu grupas oficiālā nostāja nav zināma, jo Ķīna pēc apspriešanās ar ASV atcēla attiecīgo pasākumu un pēdējie divi strīdi joprojām ir konsultāciju pieprasījuma posmā, ekspertu grupas un Apelācijas institūcijas ziņojumi par Kanādas paaugstināto elektroenerģijas iepirkuma tarifu programmu un Kanādas atjaunojamo enerģiju piedāvā interesantu ieskatu subsīdiju problēmās atjaunojamās enerģijas nozarē. Lai izlemtu, vai subsīdijas, kuras pamatā ir aizliegtas, varētu būt atļautas to “zaļā” rakstura dēļ, autoram jāatbild uz diviem jautājumiem: vai pasākumi, kas atbalsta atjaunojamo enerģiju,

⁴⁵ *Request for consultation by China, European Union and Certain Member States – certain Measures Affecting the Renewable Energy Generation Sector*, WT/DS452/1 (05.11.2012.).

⁴⁶ *Request for consultation by United States, India certain Measures Relating Solar Cells and Solar modules*, WT/DS456/1 (06.02.2013.).

⁴⁷ *ASCM Article 3,1 (b)* identifies the following subsidies as prohibited: Subsidies contingent, whether solely or as one of several other conditions, upon the use of domestic over imported good. 15.04.1994.

jāuzskata par “subsīdijām” saskaņā ar ASCM? Un, otrkārt, ja tā ir, vai tos tomēr var attaisnot?

Attiecībā uz jautājuma pirmo daļu: ASCM sniedz “subsīdiju” definīciju 1. pantā: subsīdija pastāv ikreiz, kad dalībnieka teritorijā valdība vai jebkura valsts iestāde sniedz finansiālu ieguldījumu, kas dod labumu. Turklāt saskaņā ar 1. panta 2. punktu PTO subsīdiju disciplīna attiecas tikai uz pasākumu, kas ir “īpaša subsīdija”, kā noteikts ASCM I daļā. Lai pārbaudītu, vai pasākumi, kas pieņemti, lai atbalstītu tirdzniecību ar atjaunojamo enerģiju, ietilpst ASCM darbības jomā, ir jāanalizē divas prasības: a) publiska rakstura finansiāla ieguldījuma esamība; b) labuma esamība.

Attiecībā uz otro jautājumu “Vai subsīdijas par atjaunojamo enerģiju ir pamatotas?” jānorāda, ka tas ir vēl viens būtisks aspekts. Sūdzības iesniedzēji Kanādas – atjaunojamās enerģijas un Kanādas paaugstinātās elektroenerģijas iepirkuma cenas programmas strīdos nespēja pierādīt labuma esamību valdības pasākuma saņēmējam, un tāpēc Ontārio valdība nepārkāpa ASCM. Tomēr varētu būt interesanti veikt tīri teorētisku pamatojumu par iespēju pamatot pasākumus, kas atbalsta atjaunojamo enerģiju, ja saskaņā ar ACSM 1. un 3. pantu būtu secināts, ka tās ir “aizliegtas subsīdijas”. Autors īpaši vēlas apskatīt jautājumus, kas izrādījušies ārkārtīgi pretrunīgi: iespēja piemērot vispārējos izņēmumus, kas noteikti ACSM VVTT XX pantā, jo pēdējam nav savas izņēmuma klauzulas.

Vai mēs varam piemērot VVTT XX pantu subsīdijām, kas pārsniedz nolīguma darbības jomu? Citiem vārdiem sakot, vai VVTT XX pants var integrēt SCM nolīguma noteikumus? Pret šādu piemērojamību var izteikt dažādus argumentus. Pirmkārt, varētu uzsvērt faktu, ka, lai piemērotu VVTT XX pantu, ASCM tas būtu skaidri jāatgādina, kā tas notiek Nolīgumā par sanitārajiem un fitosanitārajiem pasākumiem (SPS nolīgums), kurā ir skaidra atsauce uz VVTT

XX panta b) punktu 1. pantā un 2. panta 4. punktā.⁴⁸ Turklāt ASCM ne tikai nepiemin šādu noteikumu, bet arī 3.1. pantā par aizliegtajām subsīdijām īpaši izslēdz no noteikumu darbības jomas to, kas paredzēts Lauksaimniecības nolīgumā. Visbeidzot, Nolīgums par subsīdijām, kam agrāk bija savs izņēmums un kas ir nostiprināts 8. pantā, tagad vairs nav spēkā esošs. Noteikuma, kas ir līdzīgs XX pantam, bet paredzēts vienīgi SCM nolīgumam, esamību varētu uzskatīt par VVTT XX panta neatbilstības un galu galā nepiemērojamības pazīmi.⁴⁹

No otras puses, ir ierosināti daži argumenti par labu VVTT XX panta piemērošanai ASCM: pirmais attiecas uz vispārēju starptautisko tiesību principu, otrs ir tīri loģiska pamatojuma rezultāts, un pēdējais ir balstīts uz PTO judikatūru. Pirmkārt, mums jāapsver dažādu nolīgumu hierarhija, kas ietilpst PTO tiesiskajā regulējumā. Faktiski *ex specialis derogat legi generali* princips, ko plaši piemēro starptautiskās tiesas un tribunāli, ir plaši atzīts starptautisko paražu tiesību nolīgumu interpretācijas princips.⁵⁰ VVTT tiek piemērota, tiklīdz tiek ietekmēta preču tirdzniecība, un tāpēc to var klasificēt kā *lex generalis*, savukārt SCM nolīgumam, kā arī citiem nolīgumiem, piemēram, SPS, TBT un tā tālāk, ir īpaša piemērošanas joma, un tāpēc tie kvalificējami kā *lex specialis*. Tas nozīmē, ka, lai gan konfliktu gadījumā ASCM kā *lex specialis* noteikumiem ir virsroka pār VVTT *lex generalis* noteikumiem, VVTT joprojām ir piemērojama, lai aizpildītu iespējamās nepilnības, ja ASCM īpaši neparedz citādi. Otrs arguments ir tīri loģisks. Tas izriet no dažādu pasākumu, uz kuriem attiecas abi nolīgumi (VVTT un ASCM), analīzes un no apsvēruma, ka, noliedzot

⁴⁸ According to *SPS Article I*, members desire, to elaborate rules for the application of the provisions of GATT 1994 which relate to the use of sanitary or phytosanitary measures, in particular the provisions of Article XX(b).

⁴⁹ Rubini, L. 2011. *The Subsidization of Renewable Energy in the WTO: Issues and Perspectives*. NCCR Trade Working Paper, supra note 24, at 34.

⁵⁰ Pauwelyn, J. 2003. *Conflicts on Norms in Public International Law: How WTO Related to Other Rules of International Law published*. Cambridge, New York Cambridge University Press, p.385.

VVTT XX pantā noteikto izņēmumu piemērošanu subsīdijām, tiktu radītas neatgriezeniskas un nepamatotas politikas neatbilstības. Faktiski VVTT aptver tādus pasākumus kā pilnīgi aizliegumi un kvotas, kas plaši tiek dēvēti par ierobežojošākiem un tirdzniecību kropļojošākiem nekā subsīdijas. Lieki teikt, ka šāda pieceja rezultātā pieļautu vairāk kropļojošus pasākumus un aizliegtu mazāk kropļojošus pasākumus.⁵¹ Visbeidzot, pēdējais arguments ir balstīts uz PTO judikatūru. “Ķīnas publikāciju un audiovizuālo produktu”⁵² strīdā Apelācijas institūcija vienojās, ka VVTT XX pantu varētu attiecināt uz Ķīnas Pievienošanās protokolu (it īpaši uz 5.1. pantu), un tas pirmo reizi parādīja pozitīvu attieksmi pret ideju, ka šāds noteikums varētu būt piemērojams ārpus nolīguma darbības jomas. Joprojām ir būtiska atšķirība starp Ķīnas Pievienošanās protokolu un SCM nolīgumu – pēdējais, tāpat kā otrs PTO nolīgums, neietver vispārēju “bez ierobežojumu klauzulu”, kā minēts Ķīnas Pievienošanās protokolā. Par to, vai šo šķērslī varētu vai nevarētu pārvarēt, pamatojoties uz tiesiskajām attiecībām starp ASCM un VVTT noteikumiem, joprojām tiek diskutēts.⁵³

No tā izriet, ka PTO nolīgumu struktūra ir sarežģīta un saistība starp PTO nolīgumu noteikumiem nebūt nav skaidra. No vienas puses, PTO ekspertu grupa un Apelācijas institūcija, visticamāk, nepiekrītis XX panta piemērošanai ASCM noteikumiem, jo, interpretējot PTO nolīgumus, viņi bieži vien ir pieņēmuši diezgan šauru pieceju, kas, šķiet, piemēro Vīnes konvencijas par starptautisko līgumu tiesībām (VKSLT) noteikumus diezgan mehāniski. No otras puses, nesenais nolēmums iepriekš minētajā Ķīnas publikāciju un audiovizuālo

⁵¹ Howse, R. 2010. *Climate Change Mitigation Subsidies and WTO Legal framework: A Policy Analysis*. International Institute for Sustainable Development, p.13.

⁵² Appellate Body Report, *China – Measures Affecting Trading Rights and Distribution Services for Certain Publications and Audiovisual Entertainment Products (China Publications and Audiovisual Products)*, WT/DS363/AB/R, (Dec. 21, 2009)

⁵³ Id., 205–233.

produktu lietā ir “apsveicama attīstība PTO judikatūrā”.⁵⁴ Tomēr bez šaubām, ļaujot izmantot VVTT XX pantu, lai attaisnotu jebkuru PTO pārkāpumu pat ārpus šeit minēto mērķu saraksta, piešķirtu ievērojamas pilnvaras ekspertu grupai un Apelācijas struktūrai, palielinot to rīcības brīvību, kas tām jau ir attiecībā uz izsvēršanas un līdzsvarošanas darbībām, kas nepieciešamas saskaņā ar XX pantu.

Ņemot vērā iepriekš minēto un balstoties uz promocijas darba 3. nodaļu, autors secina, ka gan ekspertu grupa, gan Apelācijas institūcija noteikumus ir interpretējusi diezgan šauri, lai neatstātu daudz vietas valsts politikai par labu atjaunojamiem enerģijas avotiem. Tas viss, neraugoties uz PTO judikatūras neapstrīdamo virzību uz tās padziļinātajiem un galīgajiem mērķiem, ko atspoguļo PTO preambula, kad jānovērtē saistība starp tirdzniecību un ar tirdzniecību nesaistītām problēmām, jo īpaši vidi. Viss šis saspiļējums liecina par pašreizējo PTO noteikumu pamata neatbilstību šajā jomā. Šobrīd vairs nav apstrīdams, ka klimata pārmaiņas ir viena no aktuālajām mūsdienu pasaules problēmām, un tās ir jārisina ar jauniem instrumentiem, kas PTO ietvaros prasītu kursa maiņu – atstājot pašreizējo *status quo* pagātnē un pieņemot elastīgāku PTO interpretāciju.

⁵⁴ Qin, J., Q. 2011. Pushing the Limits of Global Governance: Trading Rights, Censorship and WTO Jurisprudence. *Chinese Journal of International Law*, supra note 94, at 293.

4. Gruzija un PTO: no vājuma līdz ilgtspējīgai tirdzniecībai

Sekojošajā nodaļā autors koncentrējas uz Gruzijas un Krievijas tirdzniecības attiecību vēsturi, kas pēc autora domām, galu galā pārtapa par “tirdzniecības karu”. Kāpēc tieši Gruzija? Gruzija ir daļa no PTO postpadomju valstu bloka, kurai, neraugoties uz reģionālajiem draudiem un globalizācijas izaicinājumiem, izdevās izveidot rietumu stila pārvaldību un vērtības, tā pārdzīvoja tirdzniecības karu ar Krieviju, kas vēlāk pārauga militārā intervencē. Neskatoties uz milzīgajām grūtībām, valsts ir īstenojusi būtiskas reformas un harmonizējusi tirdzniecības noteikumus. Gruzija bija viena no pirmajām pēcpadomju valstīm, kas sāka sarunas par līdzdalību PTO. Tajā pašā laikā Gruzija kā maza PTO valsts spēja veiksmīgi tikt galā ar Krievijas embargo un diversificēt savus tirdzniecības tirgus. Tomēr Krievijas embargo, kas praktiski sagrāva valsts ekonomiku un apturēja tās attīstību, savlaicīgi netika novērtēts kā tirdzniecības karš, iespējams, tāpēc ka drīz to aizēnoja militāra intervence.

Gruzijas un Krievijas sarunām par iestāšanos PTO ir sena vēsture. Gruzijas nostāju par Krievijas pievienošanos PTO vienmēr ir noteikusi abu valstu politiskā situācija. Krievija gandrīz 18 gadus ir risinājusi sarunas par līdzdalību organizācijā.⁵⁵ Jāņem vērā arī tas, ka Krievija 1993. gadā oficiāli iesniedza pieteikumu VVTT, lai pievienotos tai.

Sarunas par Krievijas pievienošanos PTO sākās 2002. gadā. Pirmā informācija par to pieejama intervijā ar Krievijas prezidentu Vladimiru Putinu 2002. gada jūnijā, kur viņš pauda gandarījumu, ka Krievijas pievienošanās Pasaules Tirdzniecības organizācijai veicinās tirdzniecību visā pasaulē. Tajā pašā laikā 2002. gada 5. decembrī Gruzijas parlaments pieņēma rezolūciju, kurā

⁵⁵ See the article at internationally distributed American daily middle-market newspaper – *Russia joins WTO after 18 years of negotiations*, published 22.08.2012. Available at <http://usatoday30.usatoday.com/money/economy/trade/story/2012-08-22/russia-joins-world-trade-organization/57207664/1> [Accessed: 30.07.2020.].

Gruzijas valdība noteica veto Krievijas iestājam Pasaules Tirdzniecības organizācijā. Gruzija kā PTO dalībvalsts pilnīgi leģitīmi atteicās atļaut Krievijai pievienoties organizācijai, līdz Maskava izpildīs Tbilisi prasības. Viena no Gruzijas puses prasībām bija tieši saistīta ar separātistu konfliktiem Abhāzijā un Dienvidosetijā, kas vēl vairāk sarežģīja sarunas Krievijas destruktīvās darbības dēļ.

Pēc Rožu revolūcijas 2004. gada februārī, kad notika mēģinājums uzlabot attiecības ar Krieviju, Gruzijas parlaments uz laiku atcēla veto.

Tomēr politisku iemeslu dēļ 2005. gadā Krievijas Federācija uzsāka pilnīgu tirdzniecības/ekonomisko blokādi pret Gruziju. Kremlis bija vērsts uz tirdzniecības nozari, kas tajā laikā bija visvairāk atkarīga no Krievijas tirgus.⁵⁶ 2005. gada decembrī Krievijas Federālais veterinārais un fitosanitārais departaments aizliedza dzīvju augu produktu importu no Gruzijas uz Krieviju, kā ieganstu minot mikrobioloģiskā sastāva standartu pārkāpšanu. Mēnesi pēc šī lēmuma – 2006. gada 22. janvārī – pret Gruziju tika vērsta enerģijas blokāde. Ziemeļkaukāzā uzsprāga maģistrālais gāzes vads, visas elektrostacijas bija slēgtas, elektrības sistēma neizturēja slodzi, un rezultātā visai Gruzijai vairākas dienas nācās pavadīt tumsā. Pēc enerģijas blokādes Gruzija pieņēma lēmumu atteikties no Krievijas dabasgāzes atkarības, un rezultātā Krievija praktiski zaudēja šo ietekmes sviru.

Drīz pēc gāzes vada eksplodēšanas Krievija paplašināja embargo un aizliedza vīna eksportu no Gruzijas. Šajā periodā 20 % no kopējā eksporta nonāca Krievijā, kas veido 153 miljonus ASV dolāru. Blokādes rezultātā eksports pirmajā gadā samazinājās uz pusi. Embargo kļuva par signālu Gruzijas uzņēmējiem, un smagā darba rezultātā Krievijas daļa Gruzijas eksportā samazinājās līdz 2 %.

⁵⁶ See the article at United States government-funded organization – Radio Free Europe/Radio Liberty – *Georgia: Russia Threatens To Ban Wine Imports*, 30.03.2006. <https://www.rferl.org/a/1067256.html> [Accessed: 30.07.2020.].

Pēc Krievijas spiegu atklāšanas Gruzijā 2006. gada 6. oktobrī Tbilisi starptautiskajā lidostā nolaidās kravas lidmašīna ar simtiem no Krievijas izraidīto Gruzijas pilsoņu. Toreiz kopā tika deportēti 4634 pilsoņi. Ņemot vērā šo faktu, 13 gadus vēlāk Eiropas Cilvēktiesību tiesa lika Krievijai izmaksāt cietušajiem daudzmiljonu dolāru kompensāciju.

Krievijas Federācija 2006. gada 2. oktobrī pārtrauca pasta, ceļu, gaisa, jūras un dzelzceļa savienojumus ar Gruziju, pārkāpjot Konvenciju par starptautisko civilo aviāciju, kā arī vairākus divpusējus un daudzpusējus nolīgumus ar Gruziju. Septiņu gadu embargo beidzās 2013. gadā, eksportam uz Krieviju 2013. gadā četrkāšojoties un 2018. gadā sasniedzot 396 miljonus ASV dolāru.

Krievijas embargo skaidri parādīja, ka mūsdienu izaicinājumiem Gruzijas tirdzniecības attiecībās ir nepieciešama lielāka diversifikācija, lai nākotnē izvairītos un novērstu iespējamus draudus. Pēc Padziļinātas un visaptverošas brīvās tirdzniecības nolīguma (PVBTN) parakstīšanas ar Eiropas Savienību īpaši svarīgs kļuva Gruzijas produktu eksports un to konkurētspēja pasaules tirgū.

Krievijas Federācijas 2005. gadā veikto darbību no šodienas perspektīvas nepārprotami var interpretēt kā Krievijas izsludinātu tirdzniecības karu pret Gruziju, kura galvenais mērķis bija Gruzijas ekonomikas sagraušana. Arī šajā gadījumā Krievijas galvenais mērķis bija sodīt Gruziju, ko motivēja politiskie mērķi. Trīs gadus pēc tirdzniecības kara sākuma 2008. gadā Gruzija kļuva par Krievijas intervences upuri.

Protams, ka sarunu turpināšana par Krievijas pievienošanos PTO nonāca strupceļā – Gruzijas valdības galvenais uzdevums bija novietot Gruzijas muitas darbiniekus pie valsts robežas, taču astoņus gadus ilgās sarunas nedeva nekādus rezultātus. Galu galā ASV iesaistīšanās rezultātā Gruzijas interese izvērtās šādā nostājā – ja Gruzija nevar kontrolēt kravu plūsmas gar Gruzijas un Krievijas valsts robežu, tad šī funkcija būtu jāuzņemas ārvalstu autoritatīvai organizācijai.

Saskaņā ar PTO noteikumiem jaunas valsts uzņemšanai nepieciešama visu dalībvalstu piekrišana. Gruzija bija viens no pēdējiem šķēršļiem, lai Krievija iestātos PTO. Gruzijai un Krievijas Federācijai bija domstarpības par Roki un Gantiadi robežkontroles punktiem okupētajās teritorijās. Gruzija pieprasīja precizēt viņu juridisko statusu un uzraudzības tiesības. 2011. gada novembrī Ženēvā, piedaloties Šveicei, Gruzija un Krievijas Federācija vienojās par to, ka neitrāls uzņēmums uzrauga preču kustību.⁵⁷ Šveices Konfederācijai tika uzdots izvēlēties neitrālu privātuzņēmumu, konsultējoties ar Gruziju un Krievijas Federāciju.

Nolīgumā nav minēts neviens ģeogrāfiskais nosaukums, tikai ģeogrāfiskās koordinātas. Ar nolīgumu izveido trīs tirdzniecības koridorus: Adler–Zugdidi; Narciems (Ziemeļosetija)–Gori; un Zemo Larsi–Kazbegi.⁵⁸ Neitrālais privātuzņēmums uzraudzītu visas preces, kas ienāk šajos koridoros un izietu no tiem. Puses vienojās par muitas administrēšanas un preču tirdzniecības uzraudzības mehānisma izveidi. Mehānisma funkcijas ietvēra informācijas vākšanu un kopīgošanu, pārredzamības nodrošināšanu, datu pārsūtīšanu, noziedzības un kontrabandas novēršanu un aizdomīgu kravu pārbaudi. Gruzija un Krievijas Federācija nolēma, ka mehānisms ietvers gan elektronisko datu apmaiņas sistēmu (EDES), gan starptautisko uzraudzības sistēmu (IMS).⁵⁹

⁵⁷ See the article at Leading EU affairs newspaper – *New Europe Russia and Georgia sign WTO agreement*, 13.11.2011. Available at <https://www.neweurope.eu/article/russia-and-georgia-sign-wto-agreement/> [Accessed: 30.07.2020.].

⁵⁸ See the article at Georgian Newspaper – *Civil Georgia Georgia – Russia WTO Deal in Details*, 18.11.2011. Available at <https://old.civil.ge/eng/article.php?id=24158> [Accessed: 30.07.2020.].

⁵⁹ See Legislative at Herald of Georgia *The Agreement between the Government of Georgia and the Government of the Russian Federation on the Basic Principles for a Mechanism of Customs Administration and Monitoring of Trade in Goods*, 09.11.2011. Available at - <https://www.matsne.gov.ge/ka/document/view/1512898?publication=0> [Accessed: 30.07.2020.].

Nolīguma izstrādes process notika 2013.–2014. gadā, iesaistot Šveici. SGS pārstāvji vairākas reizes apmeklēja Gruziju, un pēc sanāksmju rīkošanas tika izstrādāta nolīguma sākotnējā versija. 2015. gadā notika trīspusēja Krievijas Federācijas, Gruzijas un Šveices sanāksme, kurā piedalījās SGS pārstāvji, lai veiktu nolīguma galīgo pārskatīšanu.

Papildus nolīgumam puses izskatīja divus papildu dokumentus: Apvienotās komitejas (ar nolīgumu izveidotas struktūras aktuālo jautājumu apspriešanai un strīdu izšķiršanai, iesaistot neitrālu pusi) noteikumus un procedūras (noteikumus) un Trasta fonda dokumentu, kas noteica noteikumus bankas konta atvēršanai un atmaksas pārskaitīšanai SGS.

Tajā pašā laikā Krievija uzsāka divpusējās attiecības ar Abhāzijas un Osetijas pusēm, noslēdzot ar tām nolīgumus, kas nav saderīgi ar Gruzijas likumdošanu. Saskaņoties ar šādu Krievijas rīcību, Gruzija bija spiesta rūpīgi pārbaudīt Krievijas veiktos pasākumus, lai identificētu papildu draudus. 2017. gada decembrī starp Gruzijas pusi un Šveices uzņēmumu SGS tika parakstīts nolīgums.⁶⁰ Atbildot uz to, Krievija 2018. gada maijā parakstīja līgumu ar Šveices uzņēmumu un jūnijā pārskaitīja obligāto maksu. Gruzija pārskaitīja maksu novembrī. Tas noslēdza šī dramatiskā stāsta juridisko periodu.

Sarunas starp Gruziju, Šveici un Krieviju notika 2019. gada februārī, un uzraudzības procesam bija jāsākas 2020. gada martā. Tomēr sarunu process tika nepārtraukti novilcināts. Gruzijai atliek vienīgā iespēja piespiest Krieviju pakļaut savas prasības uzraudzībai.

⁶⁰ See Article at Georgian English language newspaper *Georgia Today – Tbilisi Signs Contract with Swiss Company SGS over Georgia-Russia Cargo Deal*, published 20.12.2017. Available at <http://georgiatoday.ge/news/8580/Tbilisi-Signs-Contract-with-Swiss-Company-SGS-over-Georgia-Russia-Cargo-Monitoring-Deal%20> [Accessed: 30.07.2020.].

Krievijas un Gruzijas nolīgums: draudi nākotnei vai veiksmīgs solis?!

Viena no Krievijas un Gruzijas nolīguma priekšrocībām ir tā, ka Gruzija ir pierādījusi pasaulei, ka tā ir civilizētās pasaules sastāvdaļa, un negrasījās izraisīt pasaules mēroga problēmas, lai Krievija nevarētu iestāties PTO tās privāto interešu dēļ. Šis dokuments Gruzijai ir gan tirdzniecības/ekonomisks, gan politisks projekts. Tas ir vienīgais ar Krieviju parakstītais dokuments, kas norāda uz Abhāziju un Dienvidosetiju Gruzijā, lai gan tās nav minētas un ir iesaistītas nolīguma īstenošanā. Ar šo nolīgumu Krievija netieši apstiprina Gruzijas teritoriālo integritāti.

Ar nolīgumu tiek izveidota viena svarīga institūcija – Apvienotā komiteja, kurai jāapspriež visas iespējamās problēmas. Komitejā ietilpst Gruzija, Krievija un Šveice. Un, protams, Abhāzija un Osetija netiek atsevišķi uzrādītas. Pēc autora domām, šī komiteja var kļūt par papildu resursu Krievijas un Gruzijas konflikta risināšanas procesā.

Nolīgums nosaka trīs tirdzniecības koridorus Abhāzijas un Dienvidosetijas virzienos un Larsā, kur pašlaik tiek pārvadātas kravas. Šveices uzņēmuma termināļi atradīsies Krievijas pusē Adleras, Vladikaukāza un Larsa pilsētās pie Krievijas un Gruzijas valsts robežas, kam pēc savas būtības ir liela politiska nozīme. Kravas tiks pārvadātas tikai starp Krieviju un Gruziju, lai gan tās var būt paredzēta dažādām valstīm, piemēram, Turcijai, Armēnijai, Irānai utt.

Kāpēc trešais kontrolpunkts Larss, kas jau pastāv, tika iekļauts nolīgumā? Autors uzskata, ka tas nostāda Gruziju politiski izdevīgā situācijā, jo pierāda, ka nolīgums pārsniedz Krievijas–Gruzijas konfliktu un aptver plašākas perspektīvas. Dokuments regulē tirdzniecību starp abām valstīm, un nolīgumā ir iekļauts arī pašreizējais kontrolpunkts, kas kopā ar pārējiem diviem termināļiem pilnībā aptver Krievijas–Gruzijas kravu autopārvadājumus.

Attiecībā uz negatīvajiem aspektiem šajā nolīgumā ir viens būtisks trūkums. Īpaši saskaņā ar nolīgumu starp pusēm tiek uzraudzīti tikai kravu autopārvadājumi. Papildus Abhāzijas ceļiem ievērojams kravu daudzums tiek pārvadātas ar kuģiem un pa dzelzceļu, ieskaitot Krievijas militāro bāzu aprīkojumu un ieročus. Uz kravām, kas tiek pārvadātas pa jūru un dzelzceļu, nolīgumā paredzētā uzraudzība neattieksies. Kas attiecas uz *Chinvali* koridoru, šajā virzienā ir tikai ceļš, un šajā gadījumā kravas tiks labāk pārbaudītas. Autors uzskata, ka nākotnē Gruzijai būtu jāveic nopietni pasākumi, lai novērstu šo trūkumu.

Vēl viens negatīvā kontekstā vērtējams aspekts ir tāds, ka Šveices uzņēmumam nav tā saukto barjeras tiesību, t.i., tas nevar pārbaudīt visas kravas. Uzņēmums var pārbaudīt un fiksēt tikai kravas, kuru īpašnieks ir ieinteresēts veikt starptautisku uzraudzību. Gruzijas pusei būtu svarīgi zināt, kādas kravas paliek Abhāzijas un Dienvidosetijas teritorijā. Šis ir uzdevums, kas pilnībā jāīsteno saskaņā ar šo nolīgumu.

Pastāv svarīgs punkts, ko Krievija var izmantot, lai nostiprinātu savas pozīcijas: nolīgums apstiprina pušu cīņu pret nelegālo tirdzniecību. Gruzija uzskata, ka Krievija nelegāli tirgojas ar Abhāzijas un Osetijas pusēm un, ja nolīgums tai uzliek par pienākumu likvidēt nelegālo tirdzniecību, tad Gruzijai var tikt prasīts likumīgi atzīt daudzas darbības, kuras tā uzskatīja par nelikumīgām pirms nolīguma stāšanās spēkā. Pretējā gadījumā Krievija var strīdēties ar Gruziju gan Apvienotajā komitejā, gan šķīrējtiesā. Krievija teiks, ka tā sniedz pusēm informāciju par to, ko tā dara, turpretī Gruzija to uzskata par nelikumīgu tirdzniecību. Krievija var teikt, ka tā parakstīja šo nolīgumu, jo tas padarīja attiecības caurspīdīgas un likumīgas, un, ja Gruzija visu uzskata par nelikumīgu, tas nozīmē, ka tai tikai nepieciešams dokuments nelegālo kravu atklāšanai. Ja par šādu nostāju vienojas arī trešā neitrālā puse - Šveice, tad Šveices sniegtā piezīme būs vērā ņemama. Gruzijai vajadzētu labi izsvērt, kad šo vai citu notikumu vērtēt kā tādu, kas atrodas ārpus likuma.

Trešais un ļoti svarīgais faktors ir tas, ka kopš 2011. gada Krimā, Sīrijā vai Venecuēlā notikušo notikumu dēļ pasaules attieksme pret Krieviju ir būtiski mainījusies. Jaunajos apstākļos Krievija var mēģināt izmantot šo nolīgumu, lai leģitimētu *de facto* Abhāzijas un Dienvidosetijas varas iestādes vai veicinātu to tā saukto muitas vai robežsargu darbu. Pēc autora domām, tas nozīmē, ka Krievijas nelabvēlīgās lomas pasaulē dēļ šī Nolīguma noslēgšana var provocēt papildu riskus. PTO, ES, ANO un EDSO vajadzētu parūpēties, lai šī nolīguma īstenošana būtu efektīvāka.⁶¹

⁶¹ Abuseridze, G. 2020. *Trade War: Georgia versus Russia*. Collection of electronic scientific articles of the faculty of law of RSU SOCRATES, No. 2020, 3 (18). 147–154.

Secinājumi un ieteikumi

Apkopojot pētījuma rezultātus, tiek sniegti šādi secinājumi:

1. Lai īstenotu starptautiskās tirdzniecības potenciālu starp PTO un dalībvalstīm, kā arī starp PTO un starpvaldību organizācijām, ir jābūt:
 - 1.1. Labai pārvaldībai valsts līmenī;
 - 1.2. Turpmākai tirdzniecības šķēršļu samazināšanai;
 - 1.3. vairāk atbalsta attīstības veicināšanai;
 - 1.4. Labākai starptautiskajai sadarbībai un ekonomikas globalizācijas un starptautiskās tirdzniecības globālajai pārvaldībai (piemēram, statistika, pētniecība, standartu izstrāde, tehniskā palīdzība un apmācība).

Bez šajās jomās nepieciešamās valsts vai starptautiskās rīcības starptautiskā tirdzniecība nenesīs labklājību visiem, bet, gluži pretēji, visticamāk, radīs lielāku ienākumu nevienlīdzību, sociālo netaisnību, vides degradāciju un kultūras homogenizāciju.

Ieteikums par PTO sadarbību ar dalībvalstīm un starpvaldību organizācijām:

(1) Grozīt PTO 5. panta 1. daļu šādi:

“Ģenerālpadome veic atbilstošus pasākumus uz rezultātiem vērstai sadarbībai ar dalībvalstīm un starpvaldību organizācijām, kuru pienākumi ir saistīti ar PTO. Attiecībām ar valstīm jābalstās uz starptautisko tiesību pamatnormām un labas pārvaldības principiem.”

2. TRIPS nolīgumi ir ļoti novatorisks dokuments, kas veido jaunu pamatu, aptverot jomu, kas ir tangenciāli saistīta ar starptautisko tirdzniecību un kas nav iekļauta VVTT. Kopumā TRIPS nolīgums ir darbojies labi, un PTO ir nodibinājusi strādājošas attiecības ar PIŪO, lai ievērojami uzlabotu intelektuālā īpašuma tiesību aizsardzību visā pasaulē. Turpmākajos gados

PTO dalībvalstīm ir jāturpina īstenot plaša spektra TRIPS nolīguma noteikumus. Saistībā ar TRIPS nolīgumu ir radušies nozīmīgi sabiedriskās kārtības jautājumi, kas jārisina nākotnē. Katarā, Dohā, 2001. gadā pieņemtā Ministru deklarācija ir norādījusi, ka TRIPS var tikt būtiski grozīts.

Neskatoties uz TRIPS līgumu efektivitāti, autors uzskata, ka šis likums ir nevienlīdzīgs attiecībā uz jaunattīstības valstīm. Viņaprāt, strīdu izšķiršanas daļā būtu jāietver daži izņēmumi jaunattīstības valstīm, piemēram, mediācijas izmantošana, kā arī garāki termiņi problēmas atrisināšanai.

Ieteikums par TRIPS līguma strīdu izšķiršanu:

(1) Grozīt TRIPS līguma 64. panta 1. daļu šādi:

“1994. gada VVTT XXII un XXIII panti, kas izstrādāti un piemēroti Vienošanās par strīdu izšķiršanu (VSI) ietvaros, attiecas uz konsultācijām un strīdu izšķiršanu saskaņā ar šo līgumu, ja vien šajā nolīgumā nav īpaši noteikts citādi. Ar šo, izņēmuma gadījumos, jaunattīstības valstīm būtu jādod divi papildu mēneši, lai atrisinātu problēmu ar mediācijas palīdzību.”

3. PTO papildstruktūrām jānosaka tā saturs vai nozīme. Tas ietver valsts tiesību aktu pierādīšanu un interpretāciju. Pierādījums ir process, kurā tiek apkopoti nepieciešamie pierādījumi, piemēram, likumdošanas aktu teksts, pierādījumi par atbilstošu likumdošanas vēsturi, tiesas lēmumi utt., par attiecīgo valsts tiesību aktu. Interpretācija ir pierādījumu materiālu veidošanas process, lai noteiktu, kādu nacionālo likumu valsts nosaka konkrētajiem apskatāmajiem jautājumiem. Visbeidzot, ir nedaudz jāapskata “valsts likumi kā fakts”. Ir vispāratzīts starptautisko tiesību princips, ka nacionālie likumi ir fakti starptautiskajās tiesās un tribunālos. Šim principam ir vairākas atšķirīgas dimensijas. Pirmkārt, tas nozīmē, ka tiesas paziņojums neattiecas uz valsts tiesību jautājumiem, kas jāpierāda, ieviešot nepieciešamos pierādījumus, un šajā ziņā pilnībā piemērojami dažādi pierādījumu noteikumi, tostarp noteikumi par pierādīšanas pienākumu faktu konstatēšanai. Otrkārt, tas

nozīmē arī to, ka valsts tiesību normas ir valstu rīcības pierādījums, ko starptautiskā tiesa var izmantot, nosakot faktisko aspektu, lai noteiktu starptautisko saistību ievērošanu vai neievērošanu.

Ieteikums par TRIPS līguma strīdu izšķiršanu:

(1) Grozīt PTO līguma XVI panta 4. daļu šādi:

“Katra Dalībvalsts nodrošina savu likumu, noteikumu un administratīvo procedūru atbilstību savām saistībām, kā paredzēts pievienotajā līgumā. Valsts tiesību akti ir pierādījums valstu rīcībai, ko VSI var izmantot, lai izveidotu faktisko protokolu, lai noteiktu pienākumu ievērošanu vai neievērošanu.”

4. Ja mēs skatāmies detalizēti, galu galā PTO tiesību normas tiek attēlotas kā patstāvīgs režīms un, ja ne, kā sistēma, kurai jābūt augstākai par visiem citiem starptautiskajiem noteikumiem. Lai pierādītu šo punktu, ir svarīgi citēt no ziņojuma:

4.1. PTO tiesību sistēma ir daļa no starptautiskās tiesību sistēmas, taču tā ir *lex specialis*, un citas starptautiskās organizācijas šo *lex specialis qua lex specialis* nevar mainīt no ārpusē, izņemot gadījumus, kad atsevišķas lietas izriet no ekspertu grupas tiesībām meklēt informāciju.

Par strīdu izšķiršanu:

4.2. PTO Strīdu izšķiršanas padome, ņemot vērā tās īpašās iezīmes un to, ka tā ir pati par sevi atbildīga par jurisdikciju, nepiedāvā juridisku vietu sadarbībai ar citām starptautiskām organizācijām, izņemot gadījumus katrā atsevišķā gadījumā, kas izriet no ekspertu grupu tiesībām meklēt informāciju.

Autors to saskata kā koordinācijas un saskaņotības problēmas ieskata perspektīvu, kas galu galā ne tik daudz dod priekšroku koordinācijai un saskaņotībai, bet drīzāk raugās uz PTO kā uz kaut ko tādu, kas stāv pāri citām organizācijām.

4.3. Ir nepieciešama visaptveroša kolektīvās drošības sistēma, kas risina gan jaunus, gan vecos draudus un risina visu bagāto un nabadzīgo, vājo un spēcīgo valstu drošības problēmas. Mūsdienu draudi mūsu drošībai ir savstarpēji saistīti. Mēs vairs nevaram atļauties izolēti redzēt tādas problēmas kā terorisms vai pilsoņu kari, vai galēja nabadzība (un tas ir teikums, kas īpaši attiecas uz PTO). Mūsu stratēģijām jābūt visaptverošām. Mūsu iestādēm jāpārvar šaurās raizes un jāiemēcās saskaņoti darboties visos jautājumos.

Autora viedoklis ir tāds, ka tiesību normas un politikas ietvari var būt labāks veids, kā aplūkot sistēmas evolūciju, jo, pirmkārt, liela daļa politikas, it īpaši vienprātīgu lēmumu pieņemšana, ir tas, kas rada spēcīgu strīdu izšķiršanas mehānismu (vairāk politikas rada lielāku tiesiskumu); otrkārt, ir vajadzīga spēcīgāka politika, lai atbalstītu spēcīgu strīdu izšķiršanas mehānismu (lielākam tiesiskumam nepieciešams vairāk politikas). Saskaņā ar šo paradigmu līdzsvara trūkums, ko daudzi cilvēki saskata starp tiesu nozari un PTO politisko nozari (automātiskums strīdu procesā pret vienprātību politiskajā procesā), galu galā ir diezgan loģisks un viegli izskaidrojams: ja jums ir spēcīga strīdu sistēma, tas ir, ja jums ir daudz tiesību aktu, jums ir nepieciešams arī daudz politikas. Tātad jums ir nepieciešama vienprātība. PTO ir nepieciešams vairāk politikas, lielāka konkurence un lielāka atvērtība.

Līdzvērtīgi, tiesību normu aspektā autors arī uzskata, ka ir jāuzmanās, lai tas nebūtu pārāk stingrs, tas ir, lai saglabātu noteiktas izejas iespējas. Atkal vairāku ātrumu PTO būtu veids, kā nodrošināt izejas iespējas. Citi izejas varianti vai veidi, kā legalizāciju ierobežot līdz pieejamai politikas pakāpei, būtu pieļaut izeju caur citām starptautiskām organizācijām un visbeidzot saprast, ka, piemēram, pārāk liela sistēmas legalizēšana var būt bīstama. Pārāk spēcīgu tiesiskās aizsardzības līdzekļu nodrošināšana vai PTO likumu tieša iedarbība var pārāk lielā mērā samazināt izeju.

Ieteikums par pretrunām starp nolīgumiem:

(1) Grozīt PTO līguma XVI panta 3. daļu šādi:

“Ja rodas konflikts starp šī Līguma noteikumiem un kādu no daudzpusējiem tirdzniecības līgumiem, šī Līguma noteikumi ir noteicošie. Tirdzniecības attiecībās, lai novērstu konfliktus starp līgumiem, priekšroku dod specializētajam vai jaunajam nolīgumam.”

5. Tirdzniecības un cilvēktiesību jautājumā autors uzskata, ka visām PTO dalībvalstīm, veidojot tirdzniecības politiku, būtu jāievēro noteikti principi. Tām automātiski jāpaplašina labākie tirdzniecības nosacījumi, kas piešķirti visām pārējām valstīm, kuras pieder PTO. Politikas veidotāji nevar diskriminēt produktus, kuru izcelsme ir dažādās valstīs, kā arī nodalīt importētās vai vietējā tirgū ražotās preces. Ja dalībvalstis neievēro noteikumus, tās var konstatēt, ka uz to tirdzniecības politiku piemērojami tirdzniecības strīdi PTO līmenī. Autors uzskata, ka šajās struktūrās valstīm ir ievērojama elastība saskaņā ar PTO noteikumiem, lai aizsargātu cilvēktiesības savā valstī vai ārvalstīs. Dalībvalstis var izmantot atbrīvojumus no tirdzniecības un izņēmumus, lai veicinātu cilvēktiesības ārvalstīs vai savā valstī. Tās dažkārt iestājas par cilvēktiesībām pievienošanās un tirdzniecības politikas pārskatīšanas laikā. Turklāt PTO un VVTT sarunās ir iekļautas bažas par cilvēktiesībām, lai gan daudzas PTO dalībvalstis joprojām uzskata, ka bažas par cilvēktiesībām ir “ārpus tirdzniecības” jautājumi. Autors iesaka sekojošo:

- 5.1. izveidot politikas noteikumu, ka tirdzniecība un cilvēktiesības ir jākoordinē (reaģēt uz sabiedrības bažām, veidot saskaņotākas stratēģijas, kas vērstos pie globalizācijas jautājumiem);
- 5.2. reformēt valstu tirdzniecības politikas veidošanas procesu (piemēram, izveidot mehānismu cilvēktiesību problēmjaudājumiem,

kurā iesaistīties politikas veidošanas procesā, izveidot konsultāciju sistēmu);

- 5.3. uzdot konsultantiem izsvērt bažas par cilvēktiesībām (uzdot tiesību jautājumus, pieņemot sabiedrības politikas lēmumu);
- 5.4. precizēt attiecības (dalībvalstīm jāpieprasa, lai PTO darbinieki pārbaudītu, kā var izstrādāt sociālo marķējumu un iepirkuma politiku, lai tā neizkropļotu tirdzniecību);
- 5.5. izpētīt cilvēktiesību ietekmes novērtējumus (valdībām un fondiem būtu jāfinansē cilvēktiesību novērtējumu izpēti un testēšana).

Autors apgalvo, tā kā PTO iztiesāšanas iestādes un tiesību akti nenosaka, vai cilvēktiesības ir pārkāptas vai ievērotas, ir nepieciešamas izmaiņas tiesību aktos.

Ieteikums par izmaiņām VVTT tiesību aktos:

(1) Lai VVTT ieviestu šādu līguma papildinājumu:

**“VVTT līguma papildinājums par gada ziņojumiem
par cilvēktiesībām un brīvo tirdzniecību starp
PTO un tās dalībvalstīm**

PTO un TĀS DALĪBVALSTIS (šeit un turpmāk “Puses”):

APSTIPRINOT demokrātijas un cilvēktiesību ievērošanas nozīmi;

IEVĒROJOT esošās valstu struktūras, kas ir pilnvarotas veicināt

un aizsargāt cilvēktiesības attiecīgajās PTO dalībvalstu teritorijās;

IR VIENOJUŠĀS par sekojošo:

1. pants

Gada ziņojumi par cilvēktiesībām

1. Saskaņā ar Brīvās tirdzniecības nolīgumu vai reģionālajiem tirdzniecības nolīgumiem katra PTO dalībvalsts ik gadu līdz 1. jūnijam sniedz ziņojumu par cilvēktiesībām attiecīgajai valsts struktūrai. Šajos ziņojumos jāziņo par to pasākumu, kas veikti

saskaņā ar BRĪVĀS tirdzniecības nolīgumu un tirdzniecības attiecībām PTO, ietekmi cilvēktiesību jomā PTO dalībvalstīs.

2. Katra Puse, kas iesaistīta tirdzniecības attiecībās, publisko savu ziņojumu.

2. pants

Sadarbības mehānisms

1. Puses var savstarpēji apspriesties, lai pārskatītu šā nolīguma īstenošanu.

2. Katra Puse, kas iesaistīta tirdzniecības attiecībās, rakstiski paziņo otrai Pusei (PTO Sekretariātam) par to, ka ir pabeigtas vietējās procedūras, kas vajadzīgas, lai šis nolīgums varētu stāties spēkā.

3. pants

Grozījumi

1. Pusēm rakstiski jāvienojas par šā nolīguma grozīšanu. Katra Puse rakstiski paziņo otrai Pusei par savu vietējo procedūru pabeigšanu, kas vajadzīgas, lai grozījums stājas spēkā. Grozījums stājas spēkā 30 dienu laikā no paziņojuma dienas.”

Autors uzskata, ka šā līguma papildinājuma projekta apstiprināšana ļoti veicinātu tādu būtisku juridisku jautājumu risināšanu tirdzniecības jomā kā cilvēktiesību ievērošana un aizsardzība. Turklāt šī iniciatīva, uzlabojot cilvēktiesības, neizbēgami veicinās lielāku demokrātiju dalībvalstīs.

6. PTO ir izrādījusi interesi par jaunattīstības valstīm daudzos veidos. Tas skaidri norāda cieņu pret jaunattīstības valstīm, kas redzams vairākos PTO nolīguma pantos, kas dod priekšroku jaunattīstības valstīm un ir galvenie faktori valstīm, kuras iestājas PTO. Tomēr termins “jaunattīstības valstis”,

iespējams, nav pietiekami precīzi definēts PTO nolīgumos, savukārt “jaunattīstības valstu” klasifikācija “balstīta uz *ad hoc* principu un galvenokārt pašu izvēli”. Valstis var pašas pasludināt, vai tās ir “attīstītas” vai “jaunattīstības” valstis, savukārt citas dalībvalstis var apstrīdēt dalībvalsts lēmumu izmantot noteikumus, kas pieejami jaunattīstības valstīm. Autors uzskata, ka PTO tagad saskaras ar divām problēmām. Pirmā un lielākā ir lauksaimniecība: PTO ir kaut kas jādara lauksaimniecības subsīdiju un tarifu jomā. Otra lielākā problēma ir jaunattīstības valstu, īpaši nabadzīgāko jaunattīstības valstu, integrēšana pasaules ekonomikā. Trešā lieta, kas jādara jaunattīstības valstīm, un to nevar izdarīt pilnībā no ārpusēs, ir veicināt viņu pašu tirdzniecības liberalizāciju. Tādējādi attīstītajām valstīm ir vajadzīga atbilstoša lauksaimniecības politika, un PTO būtu jādara viss iespējamais, lai mudinātu jaunattīstības valstis uz liberalizāciju. Par šo ierosinājumu daudzas jaunattīstības valstis šausmās paceltu rokas, taču ir daudz pierādījumu, ka priekšrocības no prioritātēm ir bijušas ļoti ierobežotas; un ka prioritāšu sistēma traucē liberalizācijai jaunattīstības valstīs, jo tā mazina eksportētāju atbalstu liberalizācijai, kas ir galvenais tirdzniecības liberalizācijas dzinulis pat attīstītajās valstīs. Autora personīgais ierosinājums ir tāds, ka PTO vajadzētu palīdzēt atbalstīt pielāgošanos attīstītajās valstīs, vismaz, ja ir pieejami naudas resursi. Acīmredzami tirdzniecības liberalizācijai vienmēr ir zaudētāji gan attīstītajās, gan jaunattīstības valstīs. Pat dažām attīstītajām valstīm ir vajadzīga lielāka palīdzība pielāgošanās aspektā vai vispār labāki sociālās drošības tīkli, un tas ļoti palīdzētu PTO sabiedrisko attiecību problēmu risināšanā. Tātad doma par palīdzību pielāgošanās aspektā jaunattīstības valstīm izklausās labs veids, kā atvieglot liberalizāciju.

Pēc iepriekšminētās atbilstošās jaunattīstības valstu statusa definīcijas autors piedāvā grozīt PTO līguma 5. pantu, kas nosaka attiecības ar nevalstiskajām organizācijām.

Ieteikums par jaunattīstības valstu statusu:

(1) Grozīt PTO nolīguma V panta 2. daļu šādi:

“Ģenerālā padome var veikt attiecīgus pasākumus, lai apspriestos un sadarbotos ar nevalstiskajām organizācijām un jaunattīstības valstīm, kas attiecas uz jautājumiem saistībā ar PTO.”

7. Attiecībā uz PTO strīdu juridisko statusu un pārskatu autors ir atklājis, ka:

7.1. Pašlaik abās jomās pastāv vairākas problēmas un ir vairāki iespējamie risinājumi. Pēc maniem ieskatiem, papildus politisko standartu izmantošanai katras sistēmas mērķu sasniegšanai būtu ieteicams biežāk veikt attiecīgo pasākumu ekonomisko un tirdzniecības analīzi. Subsīdiju regulēšana PTO tiks pilnveidota, tiklīdz tiks panākta vajadzīgā vienprātība starp PTO dalībvalstīm. Tā ir noticis kopš 1947. gada VVTT. Tomēr īsā laikā nevar gaidīt dramatiskas izmaiņas sistēmā, ņemot vērā pašreizējo mehānismu, pēc kura notiek PTO sarunas. Tādējādi tuvākajā nākotnē var paredzēt tikai “kosmētiskus” grozījumus.

7.2. Šie saspīlējumi, pirmkārt, ietver pašreizējo interpretācijas rīku nepietiekamību. Otrkārt, neiekļaujošā enerģija vai atjaunojamā enerģija jebkurā PTO nolīgumā apgrūtina spēju PTO noteikumos pilnībā konstatēt un novērtēt konkrētus šķēršļus, ar kuriem sastopas atjaunojamās enerģijas ražotāji un patērētāji. Novērtējot valstu politiku, atjaunojamo enerģijas avotu izmantošanas pozitīvie ārējie efekti ir jāsalīdzina ar negatīvajiem, ko rada fosilais kurināmais, un PTO joprojām trūkst piemērota mehānisma šī mērķa sasniegšanai. Treškārt, nepieciešamība nosodīt vietējo resursu izmantošanas prasību jālīdzsvaro jaunattīstības valstīm un valstīm ar strauji augošu ekonomiku, lai attīstītu vai uzlabotu vietējo atjaunojamās enerģijas nozari, un subsīdiju programma, kas pilnībā atceļ vietējo

resursu izmantošanas prasību, diez vai varētu palīdzēt valstij attīstīt vietējo ražošanu un tirgu. Viens no iespējamiem risinājumiem varētu būt Pievienošanās protokolā paredzētā pārejas perioda iekļaušana, kur PTO pieņem vietējo resursu izmantošanas prasības, līdz tiek sasniegts noteikts attīstības līmenis. Viss šis saspīlējums liecina par pašreizējo PTO noteikumu pamata neatbilstību šajā jomā. Šobrīd vairs nav apstrīdams, ka klimata pārmaiņas ir viena no aktuālajām mūsdienu pasaules problēmām, un tās ir jārisina ar jauniem instrumentiem, kas PTO ietvaros prasītu kursa maiņu – atstājot pašreizējo *status quo* pagātnē un pieņemot elastīgāku PTO interpretāciju.

Autors uzskata, ka VSU 22.3. pants, kā arī strīdu izšķiršanas sistēma nav efektīva, jo tā nav pietiekami attīstījusies atbilstoši pašreizējām problēmām un globalizācijai.

Ieteikums attiecībā uz Vienošanās par strīdu izšķiršanas noteikumiem un kārtību:

(1) Grozīt PTO līguma 22. panta 3. punkta (c) apakšpunktu šādi:

“Ja minētā puse uzskata, ka nav praktiski vai efektīvi apturēt koncesijas vai citas saistības attiecībā uz citām nozarēm saskaņā ar to pašu nolīgumu un ka apstākļi ir pietiekami nopietni, tā var mēģināt apturēt koncesijas vai citas saistības saskaņā ar citu aptverto līgumu. Kolēģija vai Apelācijas institūcija katrā tiesvedības posmā piedāvā katrai pusei samierināšanu vai starpniecību, lai palīdzētu pusēm izšķirt strīdu.”

Pamatojoties uz iepriekš minēto, autors secina, ka vairāk konsultāciju un starpniecības izmantošana būtu daudz izdevīgāka jaunattīstības valstīm, jo tā veicinātu efektīvu veidu atrašanu strīdu apspriešanai un risināšanai.

8. Pēc autora domām, Krievijas pret Gruziju vērstā embargo atcelšanu noteica 2011. gadā parakstītais nolīgums, uz kā pamata Gruzija piekrita Krievijas uzņemšanai PTO. Līdzdalība PTO iekļāva Krieviju civilizētā sistēmā un automātiski pakļāva PTO noteikumiem, kas uzliek valstij pienākumu ievērot Vispārējās vienošanās par tarifiem un tirdzniecību (VVTT) un Pasaules Tirdzniecības organizācijas (PTO) principus. Līdzdalība bija galvenais priekšnosacījums, lai Krievija atceltu negodīgo embargo pret Gruziju, pamatojoties uz kopīgiem noteikumiem. Jāpiemin, ka kā embargo iegansts tika minēta slikta produktu kvalitāte, savukārt Pasaules Tirdzniecības organizācija atsauca uz kvalitatīvu produktu eksportu tirgū. Autors secina, ka tagad, kad Krievija ir pilntiesīga PTO dalībvalsts, Gruzija varēs piemērot daudzpusējus starptautiskus nolīgumus PTO ietvaros pret Krievijas Federāciju jauna tirdzniecības saspīlējuma viļņa gadījumā un ar tās starpniecību atjaunot savas pārkāptās tiesības.

Ieteikums attiecībā uz nolīgumu starp Gruzijas valdību un Krievijas Federācijas valdību par Muitas pārvaldes un tirdzniecības uzraudzības mehānisma pamatprincipiem:

(1) Līgumam pievienot sekojošu klauzulu:

“Jaunā sarunu kārtā starp Krieviju un Gruziju vai obligātajās sarunās, kas jaunatklātu apstākļu dēļ, Gruzijai jāpiedalās tikai kopā ar saviem sabiedrotajiem.”

Autors noslēdz šo darbu ar personisku piezīmi, norādot, ka viņš nāk no Gruzijas, mazas valsts, kas gadu desmitiem ilgi cietusi no pašizolācijas, un viņš ir optimistisks attiecībā uz šo neseno daudzpusējo iniciatīvu. Viņš tic atvērtiem tirgiem, brīvai konkurencei un brīvai tirdzniecībai kā ekonomiskās attīstības virzītājspēkam ilgtermiņā. Neskatoties uz pagātnes/pašreizējiem konfliktiem, PTO un tās locekļiem ir vairāk kopīgu vērtību nekā atšķirīgu iezīmju, kas ļaus uzsākt šo ceļojumu kopā.

Publikācijas un ziņojumi par promocijas darba tēmu

Prezentācijas starptautiskajās zinātniskajās konferencēs un semināros:

1. Abuseridze, G. International Business Information Management Conference (35th IBIMA) 1–2.04.2020, Seville, Spain.
2. Abuseridze, G. International scientific-practical conference “*Tiesiskās problēmas Latvijas simtgadē: retrospektīva un perspektīva*”. 25.04.2019, Rīga, Latvia.
3. Abuseridze, G. VII International Scientific and Practical Conference “Transformation Process of Law, Regional Economy and Economic Policies: Topical Economic, Political and Legal Issues”. 07.12.2018, Rīga, Latvia.
4. Abuseridze, G. International scientific-practical conference “*Tiesiskās problēmas Latvijas simtgadē: retrospektīva un perspektīva*”. 25.04.2018. Rīga, Latvia.
5. Abuseridze, G. VI International Scientific Conference “Transformation Process in Law, Regional Economics and Economic Policies: Topical Economic, Political and Legal Issues”. 08.12.2017. Rīga, Latvia.
6. Abuseridze, G. International Conference “Society, Person, Security – 2017”. 28.–29.04.2017. Rīga, Latvia.
7. Abuseridze, G. Annual International and Practical Conference “Science, Law, Stability. The Modern Trends of Modernization of Private Law”. 27.04.2017. Rīga, Latvia.
8. Abuseridze, G. International Scientific and Practical Conference “*Tiesiskās sistēmas modernizācijas virzieni; reālais stāvoklis un nākotnes perspektīvas*”. 26.04.2017. Rīga, Latvia.
9. Abuseridze, G. V International Scientific Conference “Transformation Process in Law, Regional Economics and Economic Policies: Topical Economic, Political and Legal Issues”. 09.12.2015. Rīga, Latvia.
10. Abuseridze, G. IV International Scientific Conference “Science, Law, Stability”. 21.04.2016. Rīga, Latvia.
11. Abuseridze, G. International Scientific and Practical Conference “New Challenges of Today’s Society in Strengthening Security: State of Play and Future Perspectives”. 20.04.2016. Rīga, Latvia.
12. Abuseridze, G. IV International Scientific Conference “Transformation Process of Law, Regional Economy and Economic Policies: Topical Economic, Political and Legal Issues”. 11.12.2015. Rīga, Latvia.
13. Abuseridze, G. International Scientific Conference “Topical Problems of Security Reinforcement: Political, Social, Legal Aspects”. 23.04.2015, Rīga, Latvia.

14. Abuseridze, G. International Scientific Conference “*Privāttiesību modernizācijas mūsdienu tendences*” 24.04.2014. Rīga, Latvija.
15. Abuseridze, G. III International Scientific and Practical Conference. “Transformation Process of Law, Regional Economy and Economic Policies: Topical Economic, Political and Legal Issues”. 12.12.2014. Rīga, Latvija.
16. Abuseridze, G. 5th International Interdisciplinary Conference “Society Health Welfare, Family Well-Being and Human Capital Improvement in Changing Society: Strategy and Practice”. 26. – 28.11.2014. Rīga, Latvia.
17. Abuseridze, G. 2nd International Scientific and Practical Conference *Transformation Process of Law, Regional Economy and Economic Policies: Topical Economic, Political and Legal Issues*. 10.12.2013. Rīga, Latvia.
18. Abuseridze, G. Intensive seminar *EU Capacity in the Current Crisis* and Study visit to NATO and the EU institutions in Brussels and Luxembourg. 21.–25.11.2011.

Starptautiskās zinātniskās publikācijas:

1. Abuseridze, G. *International Trade in the Context of COVID-19 Pandemic. Impact of Infodemic on Organizational Performance*. Published in the United State of America by IGI Global. May 2021. Available at: <https://www.igi-global.com/chapter/international-trade-in-the-context-of-the-covid-19-pandemic/278934>.
2. Abuseridze, G. *Political Stability and Trade Agreements*. Published in the Bulletin of the Georgian National Academy of Sciences, Bull. Georg. Natl. Acad. Sci., vol. 14, no. 4, 2020. Included in the SCOPUS database. Available at: http://science.org.ge/bnas/t14-n4/20_Abuseridze_Law.pdf.
3. Abuseridze, G. *Trade War: Georgia versus Russia*. Published in collection of electronic scientific articles of the faculty of law of RSU SOCRATES, No. 2020, 3 (18). Included in the ERIH PLUS database. Available at: https://dspace.rsu.lv/jspui/bitstream/123456789/2851/1/Socrates-18_13_Abuseridze-Giga_147-154.pdf.
4. Abuseridze, G. *Human Rights and Labour Standards from the Public Health Perspective in the World Trade Organization: Challenges and Possible Solutions* (Co-author Karina Palkova). International Business Information Management Conference (35th IBIMA) 1-2.04.2020, Seville, Spain. Journal of Economics Studies and Research. ISSN: 2165-9966. Included in the Web of Sciences and SCOPUS databases. Available at: <https://ibimapublishing.com/articles/JESR/2020/423674/423674.pdf>.

5. Abuseridze, G. *Strategy for Achieving Trade Balance*. International scientific-practical conference “*Tiesiskās problēmas Latvijas simtgadē: retrospektīva un perspektīva*”, 25 April 2018. Riga, Latvia. Published in collection of electronic scientific articles of the Faculty of Law of RSU SOCRATES, No. 2019, 3. Included in the ERIH PLUS database. Available at: https://dspace.rsu.lv/jspui/bitstream/123456789/1140/1/Socrates-15_04_Abuseridze_053-058_.pdf.
6. Abuseridze, G. *Correlation of Norms of International Law within the Framework of the WTO law: Conflicts between Treaties*. European Journal of Law and Economics (article submitted). Accepted for publication. <https://www.scimagojr.com/journalsearch.php?q=20750&tip=sid&clean=0>.
7. Abuseridze, G. *The Role of the WTO in the Development of International Trade and Economic Sustainability*. Collection of electronic scientific articles of the Faculty of Law of RSU SOCRATES (article submitted). Accepted for publication.
8. Abuseridze, G. *Public Health Policy and Labour Rights in the WTO*. VII International Scientific and Practical Conference “Transformation Process of Law, Regional Economy and Economic Policies: Topical Economic, Political and Legal Issues”. 7 December 2018, Riga, Latvia. The Baltic Journal of Law. № 1 (48) 2018. Available at: <https://journals.indexcopernicus.com/search/article?articleId=2191203>.
9. Abuseridze, G. *Legal Status and Overview of WTO Disputes Involving Subsidies in the Renewable Energy Sector*. Published in the collection of electronic scientific articles of the Faculty of Law of RSU SOCRATES, No. 2017, 3. Available at: <https://dspace.rsu.lv/jspui/handle/123456789/1041>.
10. Abuseridze, G. *Georgia and the WTO: Main Trade Agreements and Arrangements*. Proceedings of VI International Scientific Conference “Transformation Process in Law, Regional Economics and Economic Policies: Topical Economic, Political and Legal Issues”. 8 December 2017. Riga, Latvia. ISBN 978-9984-47-143-3.
11. Abuseridze, G. *Political Stability as a Main Factor for Simplicity, Neutrality and Stability of Trade*. International Scientific and Practical Conference “*Tiesiskās sistēmas modernizācijas virzieni; reālais stāvoklis un nākotnes perspektīvas*”. 26 April 2017. Riga, Latvia. Published in collection of electronic scientific articles of the Faculty of Law of RSU SOCRATES, No. Nr 1 (7). Available at: <https://dspace.rsu.lv/jspui/handle/123456789/1025>.
12. Abuseridze, G. *International Trade: The Role of the National Law in International Law*. Proceeding of IV International Scientific Conference “Science, Law, Stability”. 21 April 2016. Riga, Latvia. Published in The Baltic Journal of Law. 2016 Nr.4, ISSN 1691-0702, pp.14–20. Available at: <https://www.ceeol.com/search/article-detail?id=585577>.
13. Abuseridze, G. *Sources of Law in the World Trade Organization*. International Scientific Conference “Topical Problems of Security Reinforcement: Political, Social, Legal Aspects”. April 23, 2015, Riga, Latvia. Published in collection of electronic scientific articles of the Faculty of Law of RSU SOCRATES, No. 2015 Nr. 2 (2) ISSN 2256-0548, pp. 16–26. Available at: <https://dspace.rsu.lv/jspui/handle/123456789/946>.

14. Abuseridze, G. *International Trade and Labour Standards*. Collected articles of II International Scientific and Practical Conference “The transformation Process in the Law, Regional Economy and Economic Policy: Current Issues of Economic and Political, and Legal issues” organized by the Baltic International Academy, Riga, Latvia. (ISBN 978-9984-47-096-2), 2014.
15. Abuseridze, G. *Sources of Law in the WTO*. The Baltic Journal of Law. 2016 Nr. 1, ISSN 1691-0702, 27–34. Available at: <https://www.ceeol.com/search/article-detail?id=587103>.
16. Abuseridze, G. “International Trade and the Law of the WTO”. Collected Articles of 3rd International Scientific and Practical Conference “The Transformation Process in the Law, Regional Economy and Economic Policy: Current Issues of Economic and Political, and Legal Relations” organized by the Baltic International Academy, Riga, Latvia. (ISBN 978-9984-47-099-3), 2015.

Bibliogrāfija

Grāmatas

1. Abuseridze, G. 2020. *Trade War: Georgia versus Russia*. Collection of electronic scientific articles of the faculty of law of RSU SOCRATES, No. 2020, 3 (18). pp.147–154.
2. Altaer, A. 2010. *The WTO and developing countries: the missing link of international distributive justice*. PhD thesis, University of Portsmouth.
3. Cross, K. H. 2008. *WTO Appellate Body Upholds Compliance Panel's Findings in Cotton Subsidies Dispute*. American Society of International Law, Volume 12.
4. Hoda, A. 2012. Dispute Settlement in the WTO, Developing Countries and India. *Indian Council for Research on International Economic Relations (ICRIER) Policy Series*, N. 15.
5. Hagstrom, J. 2007. *Cotton council picks fight with WTO over March meeting*. Congress Daily.
6. Howse, R. 2010. *Climate Change Mitigation Subsidies and WTO Legal framework: A Policy Analysis*. International Institute for Sustainable Development, 13.
7. Howse, R. and Teitel, R. 2007. *Beyond the Divide: The Covenant on Economic, Social and Cultural Rights and The Worlds Trade Organization*. Friedrich-Ebert-Stiftung, occasional Paper No. 30.
8. Jiang, M. 2002. *Developing Countries and the GATT/WTO Dispute Settlement Mechanism: Case Study of China*. LLM dissertation, University of Essex.
9. Matsushita, M., Schoenbaum, T. and Mavroidis, P. 2003. *The World Trade Organization: Law, Practice and Policy*. 3rd edn. Oxford University Press, Oxford.
10. Pauwelyn, J. 2001. *The Role of Public International Law in the WTO: How Far Can We Go?* American Journal of International Law, Volume 95, Issue 3.
11. Pauwelyn, J. 2003. *Conflicts on Norms in Public International Law: How WTO Related to Other Rules of International Law*. Cambridge, New York Cambridge University Press.
12. Rubini, L. 2011. *The Subsidization of Renewable Energy in the WTO: Issues and Perspectives*. NCCR Trade Working Paper, supra note 24, at 34.
13. Qin, J., Q. 2011. *Pushing the Limits of Global Governance: Trading Rights, Censorship and WTO Jurisprudence*. Chinese Journal of International law, supra note 94, at 293.
14. Van den Bossche, P. 2005. *The Law and Policy of the World Trade Organization: text, cases and materials*. 1st edn. Cambridge University Press.

PTO strīdu izšķiršanas lietas

15. *Appellate Body Report, China – Measures Affecting Trading Rights and Distribution Services for Certain Publications and Audiovisual Entertainment Products* (China Publications and Audiovisual Products), WT/DS₃₆₃/AB/R, (21.12.2009.).
16. Appellate Body Report *US-Shrimp*, paras. 130-1., available at https://www.wto.org/english/tratop_e/dispu_e/cases_e/ds58_e.htm [Accessed: 17.05.2020.].
17. *Panel report Japan – Taxes on Alcoholic Beverages* (Japan – Alcoholic Beverages II), WT/DS8/R, WT/DS10/R, WT/DS11/R, adopted 1 November 1996, para. 6.23, Modified by the AB Report, WT/DS8/AB/R, WT/DS10/AB/R, WT/DS11/AB/R, DSR 1996: I, 125, p.16.
18. *Panel report Indonesia – Autos*, para.14.28. See also Sir Ian Sinclair, *The Vienna Convention on the Law of Treaties*, 1984. P. 97. https://www.wto.org/english/tratop_e/dispu_e/54r00.pdf [Accessed: 05.08.2020.].
19. *Panel report Japan – Taxes on Alcoholic Beverages* (Japan – Alcoholic Beverages II), WT/DS8/R, WT/DS10/R, WT/DS11/R, adopted 01.11.1996., para. 6.23, Modified by the AB Report, WT/DS8/AB/R, WT/DS10/AB/R, WT/DS11/AB/R, DSR 1996: I, 125, p.16.
20. Panel report *European Communities-Regime for the Importation, Sale and Distribution of Bananas, (EC–Bananas)* WT/DS27/RW/USA, 12 April 1999. https://www.wto.org/english/tratop_e/dispu_e/27rhnd.pdf [Accessed: 17.05.2021].
21. Panel report *United States – Measures Affecting the Cross-Border Supply of Gambling and Betting Services, US-Gambling* WT/DS285/R, 07.04.2005.
22. Panel report *Canada Measures Relating to the Feed-In Tariff program* (Canada Feed-In Tariff Program), WT/DS₄₂₆/R (Dec. 19, 2012) and appellate body report, WT/DS₄₂₆/AB/R (May.6, 2013); Panel report, *Canada - Certain Measures Affecting the Renewable Energy Generation Sector* (Canada – Renewable Energy), WT/DS₄₁₂/R (Sep.a3, 2010) and Appellate body Report, WT/DS₄₁₂/AB/R (19.12.2012).
23. Request for consultation by China, European Union and Certain Member States – certain Measures Affecting the Renewable Energy Generation Sector, WT/DS452 (05.11.2012).
24. Request for consultation by United States, India certain Measures Relating Solar Cells and Solar modules, WT/DS456/1 (06.02.2013.).
25. WTO panel issues report regarding US tariffs on Chinese goods https://www.wto.org/english/tratop_e/dispu_e/543r_conc_e.pdf [Accessed: 05.01.2021.].

PTO līgumi / Raksti un valsts likumdošana

27. Agreement on Subsidies and Countervailing Measures, *Article 3.1 (b)*, 15.04.1994.
28. Marrakesh Agreement Establishing the World Trade Organization, Annex 1A, 1869, U.N.T.S. 14.
29. Sanitary and phytosanitary measures (SPS) Agreement, *Article 1*.
30. General Agreement on Tariffs and Trade (GATT), *Articles: I; III; XX; XVIII:1*. 15.04.1994.

Interneta avoti

31. Georgian Newspaper “Civil Georgia”. *Georgia – Russia WTO Deal in Details*, 18.11.2011. Available at <https://old.civil.ge/eng/article.php?id=24158> [Accessed: 30.07.2020.].
32. Georgian English language newspaper “Georgia Today” *Tbilisi Signs Contract with Swiss Company SGS over Georgia-Russia Cargo Deal*, 20.12.2017. Available at <http://georgiatoday.ge/news/8580/Tbilisi-Signs-Contract-with-Swiss-Company-SGS-over-Georgia-Russia-Cargo-Monitoring-Deal%20> [Accessed: 30.07.2020.].
33. Internationally distributed American daily middle-market newspaper “Russia joins WTO after 18 years of negotiations”, 22.08.2012. Available at <http://usatoday30.usatoday.com/money/economy/trade/story/2012-08-22/russia-joins-world-trade-organization/57207664/1> [Accessed: 30.07.2020.].
34. Leading EU affairs newspaper “New Europe”. *Russia and Georgia sign WTO agreement*, 13.11.2011. Available at <https://www.neweurope.eu/article/russia-and-georgia-sign-wto-agreement/>.
35. “The Legislative Herald of Georgia” *The Agreement between the Government of Georgia and the Government of the Russian Federation on the Basic Principles for a Mechanism of Customs Administration and Monitoring of Trade in Goods*, 09.11.2011. Available at <https://www.matsne.gov.ge/ka/document/view/1512898?publication=0> [Accessed: 30.07.2020.].
36. United States government-funded organization Radio Free Europe/Radio Liberty “Georgia: Russia Threatens to Ban Wine Imports”, 30.03.2006. Available at <https://www.rferl.org/a/1067256.html> [Accessed: 30.07.2020.].
37. World Trade Organization. 2020. WTO Development. “Who are the developing countries in the WTO?” Available at: https://www.wto.org/english/tratop_e/devel_e/d1who_e.htm [Accessed: 07.07.2020.].

Pateicības

Autors izsaka sirsnīgu pateicību par šī promocijas darba uzraudzību zinātniskajam vadītājam RSU Juridiskās fakultātes dekānam profesoram Dr. iur. Jānim Grasim, kurš vienmēr veltīja laiku komentāriem, kas paaugstināja darba kvalitāti. Autors pateicas arī RSU Juridiskās fakultātes profesoram Dr. iur. Andrejam Vilkam un Augstākās tiesas tiesnesei profesorei Sandrai Kaijai par iedrošinājumu un sniegto atbalstu autoram šī promocijas darba tapšanā, un studiju programmas vadītājai Karīnai Palkovai.

Izmantojot iespēju, autors izsaka pateicību un atzinību visiem iesaistītajiem cilvēkiem (un katram atsevišķi) ne tikai par viņu ieguldījumu autora pētījuma būtībā, bet arī par morālo atbalstu, ieteikumiem un vadību. Rīgas Stradiņa universitātes Juridiskās fakultātes profesori, kolēģi un locekļi vienmēr ir bijuši draudzīgi, atsaucīgi un gatavi palīdzēt, kad tas bija nepieciešams.

Autors izsaka pateicību visiem, kas viņu atbalstīja un iedvesmoja visu studiju laiku Latvijā, īpašu pateicību izsakot bijušajam Gruzijas vēstniekam Latvijā *Teimuraz Janjalia* kungam, Gruzijas diplomātei un ekspertei Ingai *Paliani-Dittrich* kundzei, kā arī profesoram *Emilio Molliner*, Georgijam Tauriņam, Sintijas Meijeres un Indras Viģantes kundzei.

Autors izsaka īpašu pateicību ģimenei par sapratni, iejūtību un morālu atbalstu.